

LIGET

2022-07
július

TARTALOMJEGYZÉK [XXXV. évfolyam 7. szám]

Kapitány Máté JOLÁN	3
Czilczér Olga A BUSZ UTASA; KAROMON A PIACJÁRÓ	12
Nacsinák Gergely András RÉVÉSZRE VÁRVA	16
Lendvai Zalán GYEREKKOR; VALÓSÁG NÉLKÜL	26
Janeckó Kata A KÖZEPES KÉPESSÉGŰ GYERMEK FELNŐ	30
Handi Péter EVEREST	34
Nacsinák Gergely András ELTŰNŐFÉLZEN	36
Taizs Gergő PARTVONALAK	48
Cselik Ágnes RONGYRÁZÁS	50
Bacsák Dániel A LÁTHATATLANOK [9]	60

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info[kukac]ligetmuhely.com

ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Főmunkatárs | Szirmai Panni
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Kapitány Máté

JOLÁN

- DALNOVELLA -

2022-07-06 | NOVELLA

„Jolene, Jolene, Jolene, Jolene
I'm begging of you please don't take my man”

Dolly Parton – Jolene (1974)

A villamoson most is sokan vannak. Gyűlölöm ezt. Nem tehetek róla, amint felszálllok, és meglátom a temérdek embert, elfog a rosszullét. Érzem a csípős szagukat, figyelem a zsírt csillogni homlokukon, fülembé mászik szuszogásuk. Mikor a kapaszkodó után nyúlok, elképzelem a kopott műbőrön hemzseggő mikrobákat, és szívem szerint nem fognám meg, de úgy ráz ez a tetves villamos, hogy muszáj, muszáj kapaszkodni, máskülönben a vállammal nekidőlnék a mellettem állóknak, és az még rosszabb, mert olyankor meg a ruhán keresztül is átsugárzik belém testük kellemetlen melege. Ilyenkor átkozom csak igazán magamat, hogy nem tanultam meg vezetni. Pedig elkezdtem, csak aztán... Nem tetszett az az oktató. Ahogy vizslatott. Nem éreztem magam biztonságban mellette. De talán nem is nekem való a vezetés. Mindegy is. Valahogy el kell jutnom ehhez a nőhöz. Ehhez a Jolánhoz.

szégyenkeztem piszkosul

Egy hónapja olvastam az üzenetet. Sanyi akkor a vécére ment, és az étkezőasztalon hagyta a mobilját. Én meg nem bírtam megállni. Szégyenkeztem piszkosul, a

fejemben ott motoszkált a hang, hogy rakd már le a telefont, te szánalmas roncs, hát milyen ember vagy, de közben meg olyan izgatott voltam, mint évek óta soha. Sanyi nem törölte ki az üzenetváltásokat. Szerintem azt sem tudja, hogyan kell. Bár olykor bosszant technikai ügyetlensége, valójában szeretem benne, hogy nem lett rutinos rabja ezeknek a kütyüknek. De megint elkalandozom a lényegről. Sanyi összejár ezzel a nővel. Ezzel a Jolánnal. Sanyi megcsal ezzel a Jolánnal. Jolán. Jolán. Jolán. Milyen ostoba, hülye név. Mégsem tudok egyébre gondolni hetek óta.

Kapaszkodom a villamoson. Már csak két megálló. Lehunyom a szemem, úgy könnyebb elviselni az utazást. Miért történik mindez? Miért döntött úgy a Sanyi, hogy annyi év után felrúgja az egészséget? Vagy sosem volt igazán hűséges? Egyszerűen nem fér a fejembe. Nem illeszkedik a képpel, amit Sanyiról őrzök magamban. Sanyi megbízható, türelmes, kissé túlzottan is kiszámítható, ettől valamelyest unalmas is, de jó lelkű, törődő, figyelmes, gondoskodó. Erre itt vannak ezek az üzenetek. Mintha nem is ő írta volna őket. Trágárkodik, türelmetlenül epekedik, erőszakos, féltékeny, gonosz. Fenyegetőzik, aztán meg sűrűn bocsánatot kér. Mit bocsánatot, dehogy, önmagát megalázva térden csúszva esedezik, ígéretet. Ez nem Sanyi, ez... Nem értem.

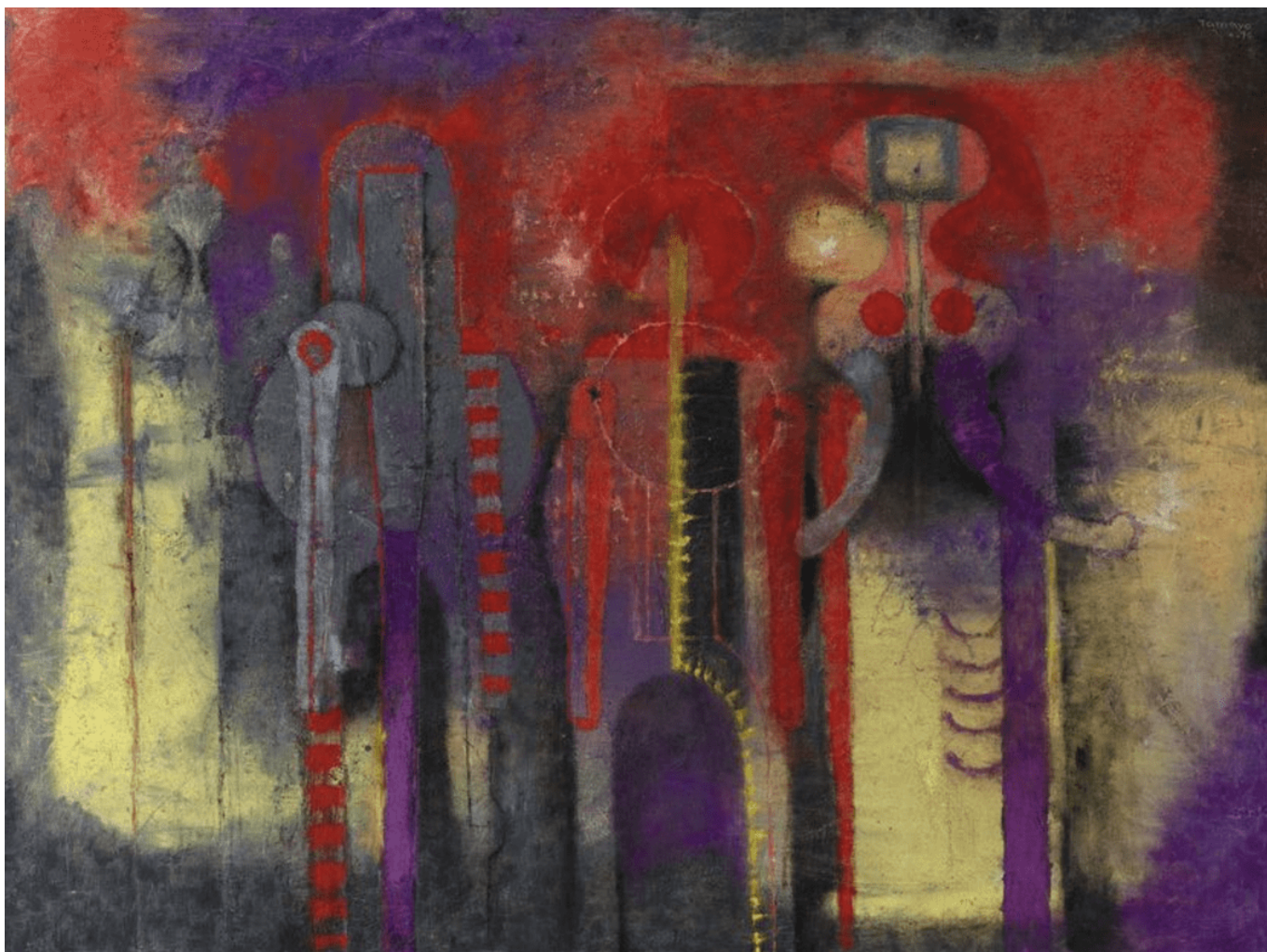

A Jolán meg? Na, az nagyon érti a módját. Hol csábítgat, hol elutasít, hol sajnálatja magát, hol gyorsan fölébe kerekedik Sanyinak. Végig ő irányít, akkor is, ha a gyenge nőt játssza, és akkor is, mikor fotót küld Sanyinak, amin éppen egy másik férfival hetyeg. Az arcát nem látom. A haja sűrű, fekete, mint a vízbe öntött tinta. Milyen ember lehet?

hosszútávon ez a fontos

A villamos ránt egy nagyot. Érzem, hogy kibillenek egyensúlyomból, hiába szorítom veszettül a kapaszkodót, a testem úgy fordul át a sarkamon, mint a játszótereken azok a pörgőforgók, vagy mik. Lassan nekinyomódok egy hájas pali vállának. Rám mosolyog. Elnézést kérek tőle, miközben öklendezhetnékem támad. Izzadt bőrétől az én ruhám is nedves lett, most úgy tapad a testemre, mint a hínár a Balatonban. Már csak egy megálló, biztatom magam. Hogy jutottunk idáig? Mármint Sanyival. Talán amiatt, hogy nem lett gyerekünk? De hát váltig állította, hogy ő sem akar. Vagy az érzi, megrekedt az élete? Lehet, hogy nem élünk annyira pezsgőn, de Sanyinak közben szárnyal az akadémiai karrierje, sorra kapja a kutatói ösztöndíjakat, hívják külföldre is előadni, megbecsülik, szeretik a hallgatói. És rám sem lehet panasz. Nem érezheti azt, hogy intellektuálisan elmaradnék tőle. Mindig mondta, mennyire büszke rám, mennyire fontos szempont neki, hogy egy nővel beszélgetni is tudjon. Hogy hosszútávon ez a fontos. Erre tessék. Itt ez a Jolán. Már gyűlölöm a nevét! Annyira mélyen fúródott tudatomba, mint egy túske. Egy túske, ami a nappalok zsibongó rétegét is átdöfve ékelődött álmaim közé, pillanatnyi nyugalmat sem hagyva. Jolánnak az álmaimban sincs arca, de sokszor látom meztelenül, és ilyenkor... Az egészben ez a legszörnyűbb. Ilyenkor rajtam is elhatalmasodik valami sötét vágy. Egyszerre érzem egynek magunkat, mintha én lennék ennyire vonzó, kívánatos, ugyanakkor egészen különbözőnek is, és e különbözőségünk megnyilvánul abban, hogy kívülállóként dermedten bámulom meztelen testét, és megnyilvánul abban is, hogy Sanyi is csak őt figyeli, összecsuklott akaratú, de ágaskodó fiúcskaként, miközben rám sem hederít, legfeljebb, mint abban a legutóbbi álomban, elküld a boltba tejért.

Leszállok a villamosról. Süt a nap. Megszárad a ruhám, elpárolog róla a hájas pacák verítéke, ingem végre elválik bőrömtől, mint egy nagy sóhaj. Ellenőrzöm a címet. Igen, még néhány sarok, és ott vagyok. Gyalogolok végig az utcán, hallgatom cipőm éles kopogását. Magassarkú van rajtam. Utoljára húsz éve vettem fel. Kit akarok vele lenyűgözni? Még a szemüvegemet sem vettem fel. Pedig nem látok annyira jól nélküle.

Egyáltalán, mit várok ettől a beszélgetéstől? Még vissza lehet fordulni, szól fejemben a hang, még nem késő visszafordulni. Megyek tovább. Le kell zárni. Pontot kell tenni a végére. Ki kell úznöm fejemből a Jolán nevet.

Itt van. Ez az a ház. Végigpásztázom a kapucsengőn látható neveket. De csak vezetéknevek. Most veszem észre, hogy az ajtó nyitva. Belépek. Boltíves átjáró, a szokásos társasházi postaládás előtér. Aztán jön a belső udvar, jobbra és balra is

széles lépcsősorok. A ház fala málló, penészes, savanykás bűz terjeng mindenütt. Ez valahogy megnyugtat. Sőt, örömmel tölt el. Örülök, hogy Jolán rosszabb körülmények között él, mint én. Mit nem adna, gondolom, mit nem adna ez a nő a mi kertvárosi, világos házunkért! Megyek fel a lépcsőn. Most magabiztosabban lépek. Az egész találkozót rafináltan készítettem elő. Sanyi nevében írtam neki, hogy újra látni akarom. Aztán meg, hogy elfelejtettem a címet. Szétszórt professzor vagyok, írtam, tudod. Jolán megírta a címet. Megyek a lépcsőn. Elérek az ajtóig. Rajta a név. A teljes név. Kocsis Jolán. Milyen hétköznapi. A tudatomba fúródott túske mintha ettől is lazulna. Ez egy Kocsis, mondom magamban. Egy kocsis. Én meg műfordító vagyok, az anyja picáját! Becsöngetek.

ilyen közönyösen

Rövidesen ajtót nyit. Arcán nem látszik csodálkozás vagy rémület. Egykedvűen mér végig. Gondolom a Sanyi felesége vagy, szólal meg aztán, és befordul a lakásba. Mély a hangja. Rezeg a fülemben. Hogy lehet ezt ilyen közönyösen mondani?! Hát hányadik feleség vagyok, akivel találkozik? Jolán nem invitált be, de nyitva hagyta az ajtót. Belépek a lakásba. Szűkös az előszoba, és bagószagú. Beljebb ódon konyha, a vízvezetékek a falon kívül futnak, a falon ocsmány, barna tapéta, mintha azt is dohánylevéllal kenegették volna, a padlón zöld linóleum, szinte látom, ahogy ragad. Az ajtókeretekben műanyag gyöngyfűggönyök lógnak, a zajos utcára néző ablaksorokat nehéz, poros drapéria takarja, a tükrökön ujjlenyomatok zsírfoltja, az egyik tükrön rúzsnyom. Jolán a nappalinak és hálónak egyaránt használt szobában ül egy kifakult, nyitható kanapén, éppen rágyújt. Kávét iszik, feketén. A lakásban vágni lehet a füstöt. Egy percig csak báméskodom, próbálom befogadni a látványt, szokni a helyzetet. Szokni a tudatot, hogy Sanyi idejár hetek óta, ebbe a poros szarfészekbe, és nagy valószínűséggel éppen azon a kanapén... Találok egy puffot, itt maradt a nyolcvanas évekből. A gyermekkoromból. Talán ezért érzem ezt a puffot szövetségesnek, a borzasztó lakás egyetlen kedves lakójának, akihez hajlandó vagyok egyáltalán hozzáérni. Leülök rá. Jolán átható tekintettel figyel. Van valami szokatlanul erős a kisugárzásában, ez kétségtelen. Vonásai szépek, bár némileg kemények. Haja sűrű, de ápolatlan. Melle nagy, de már nem feszes. Jolán nem sokkal fiatalabb nálam. Harmincas nő. Nem az a rajongó

szemű húszéves egyetemista, aki beleszeret a professzorába. Jolán szemében nincs sem rajongás, sem életöröm. Hol találkoztak ezek egymással? Mit akar ez Sanyitól, az én görnyedt, tétova Sanyimtól?

Jolán várja, hogy megszólaljak. Mint aki nem tartozik magyarázattal. Van bőr a pofáján, nem mondom. Jól van. Annyiszor végigpörgettem már fejemben ezt a beszélgetést. De most, hogy itt vagyok, hogy arca lett ennek a nőnek, és hogy arcán szem, abban pedig tekintet, méghozzá olyan tekintet, amiben egyszerre van fölény, fájdalom, keserűség és sértettség, na, így már nem olyan könnyű. Azért mégiscsak hozzákezek. Megtaláltam az üzeneteket, mondom, mintha újdonságot közölnék. Lassan beleszív a cigibe. Lassan kortyolja kávéját. A földre, a szőnyegre hamuzik. Még arra sem veszi a fáradságot, hogy hamutálat szerezzon. Tudom, hogy legalább egy hónapja tart a dolog, folytatom elbizonytalanodva. Egészen nyugodtan hallgat, talán kissé fásultan is. Nem erre készültem. Egy réműlt, szégyenkező, vagy dühös, üvöltöző nőt képzeltem el a párbeszéd másik tagjaként, aki, bárhogyan is, de reagál. Egész forgatókönyvekkel írtam tele memóriámat a lehetséges kimenetekről.

De ez, ami itt van, ez nem szerepelt köztük. Hogy Jolán csak hallgat. Hogy néma kussban szemlél, miközben előadom a nagymonológot. Talán a munkám miatt, nem tudom, talán mert annyira sokszor végigrágtam már magamban, mindenesetre úgy érzem, mintha valaki más szövegét olvasnám fel. Mintha ez az egész nem is rólam szólna. Különben ezt nem most érzem először. Éreztem már ugyanígy mosogatás közben, mikor egyszeriben idegennek láttam tányért súroló kezemet, vagy olvasás közben, amikor hasonlóképpen ismeretlennek tűnt könyvet fogó ujjam, de kiadói megbeszélésén, szex közben, még nevetés közben is éreztem már úgy, hogy ez a nő, ez az ember nem én vagyok, hogy kívülről figyelem önmagam, hogy ez az értelmiségi lét átka, ez az örökös figyelés, amitől saját bőrömön át furakszom ki valami légüres térbe, ahol rajtam kívül senki sincs, és onnan tekintek rá a színjátékra, holott szívem szerint csak benne lennék, öntudatlan szereplőként.

Jolán várakozik. De mintha egyre jobban zavarná tanácsstalanságom. Mintha a dolgok gyors, hatékony elrendezéséhez szokott volna. Kérsz kávé, kérdezi váratlanul. Ez a gesztus, ha nevezhetjük annak, szinte lefegyverez. Nem, mondom aztán magamnak, nem szabad, hogy ilyen könnyen elvegye haragomat. Szigorúan, ahogyan tanítóimtól láttam, belenézek Jolán szemébe. Gondolom, a férjem fizetett Önnek, jelentem ki most. Azt akarom, hogy ő is kibillenjen a kedvtelenség egyensúlyából. Persze nyíltabban lekurvázhattam volna, és tegezhetném is, ahogyan ő tegez engem, de apám egy életre belém nevelte, hogy az idegenek mindig magázódnak. Talán ez a hozzáállás is távol tart az élettől, nem tudom. Akkor nem kérsz kávé, szól, és megvonja vállát. Arcán azért átsuhan a szomorúság. Töröm, ha tövig nem is hatolt, vért serkentett. Egy darabig nem tudom, hogyan göngyölítsem tovább ezt az abszurd beszélgetést. Üvöltözni kellene, csapdosnom, fenyegetőznom, egyértelművé téve, hogy nem veheti el a férjemet. De bennem mindig is volt egy gát, amitől sosem tudtam csak úgy üvöltözni és csapdosni. Bezzeg az ilyen Jolán-félék! Ezeknek könnyen megy. Gátlástalanok, arcátlanok, szemérmetlenek. Ráadásul a világ is a Jolán-féléknek kedvez. Most jól áll nekik a szekér, most kiskirálynak érezhetik magukat ebben a fertőben, amiben élünk.

szép háta van

Jolán most feláll. Odalépdél az egyik ablakhoz, félrehúzza a súlyos függönyt. A résen át betörő napfényben zavaros táncot jár a por. Jolán háttal áll nekem. Vékony köntöse hátracsúszik, feltárja gerincének ívét. Szép háta van.

Tényleg. Ahogy most újra megszólal, hangja egészen csendes. Miért jöttél ide, kérdi. Miért nem a Sanyival beszélsz erről? Rájövök, hogy igaza van. De ettől csak még szerencsétlenebbnek, még szálnalmasabbnak érzem magam. Hagyja békén a férjemet, mondom rekedt hangon. Magának lehet bárkije, biztosra veszem, hogy egymásnak adják itt a kilincset a férfiak. De nekem csak a Sanyi van. Nekem csak ő van. Jolán mellkasából rövid, ideges nevetés tör fel. Ezt a faszágot, kiáltja. Ezt Te sem gondolhatod komolyan! Jolán visszafordul felém. Megint végigmér. Elvileg okos nő vagy, mondja aztán, műfordító, vagy mi a jóisten. Ahhoz képest... háááát... Ismét leblokkolok. Honnan tudja, hogy műfordító vagyok? Mesélt rólam a Sanyi? Ettől a gondolattól egyszerre ráz ki a hideg és önt el valami bizarr büszkeség. Jolán újra

lehuppan a kanapéra. Ez a Te Sanyid, igazi katasztrófa ám. Azt hiszed, nem találnál jobbat? Pffff! Ezt a kamut... Gyáva szarok vagytok, mindketten. Ez az igazság. Te is, meg a Sanyi is.

Most megint nem jutok szóhoz. Hogy történhetett az, főleg ilyen gyorsan, hogy most már ő oszt ki engem? De nem is ez a legfurább. Az a legfurább, hogy mind inkább hatalmába kerít ez a nő. Nem tudom, miért, de meg akarok felelni neki. Na, igen. Talán ezt utálok magamban a legjobban. Ezt a jókislányságomat, ezt az alamuszi stréberségemet, ami végigkíséri életem összes állomását. Valahányszor egy kicsit is dominánsabb emberrel találkozom, félredobom minden elvemet, és hagyom, hogy az ő igaza váljon az én létigazságommá. Sétáló vászon vagyok, amire bárki csak úgy ráfröccsenheti magát. De ez talán azt is jelenti, hogy valójában nem is létezem. Rettenetes hidegség fog el. Nem csoda, hogy Sanyi visszajár ehhez a nőhöz. Mert ez legalább tényleg egy nő, tényleg egy ember. Ennek formája van, kisugárzása van, ezt nem arra nevelték, hogy olyannyira figyelmes legyen, olyannyira megértő, amitől aztán minden értelmét veszti. Ez nem fél magához nyúlni, nyitott ajtónál vizelni, kiereszteni a böfögést és a fingást, ez nem fél rőfögve röhögni, és ordítva zokogni, és átvenni az irányítást a férfiak felett.

Nem vagyunk gyávák, jelentem ki ekkor meggyőződés nélkül. Nekünk még jelent valamit a házasság. Hogy kitartunk a másik mellett. Felállok a puffról. A mozdulat közben érzem, ahogy a súlyom alatt összeroskadt ülőke visszanyeri alakját. Mint aki fellélegzik. Sajnálom magát, teszem hozzá, ahogy elindulok a kijárat felé. Végtelenül magányos lehet. Azért jöttem, hogy ezt elmondjam. Végeztünk. Kifordulok az előszobába, még egy pillantást vetek a borzalmas konyhára, hogy megerősítsem szívemet, és könnyebben elhagyjam ezt a helyet. Kilépek a gangra. Becsukom magam mögött az ajtót. Néhány másodpercig állok a korlátnál, és figyelem odalent a kopár belső udvart. Lehet, hogy csak időt akarok hagyni Jolánnak, hogy utánam jöjjön. Végül lesietek a lépcsőn, át a postaládás boltív alatt, ki az utcára. Az utcán is sietősen haladok. Beszélnem kell végre Sanyival.

Czilczer Olga

A BUSZ UTASA

2022-07-02 | VERS

Innen és túl tanyák
telkek lehelete
az üvegre fagyva
útjelző tábla dűlő dőlte
éles kanyar a levegőbe

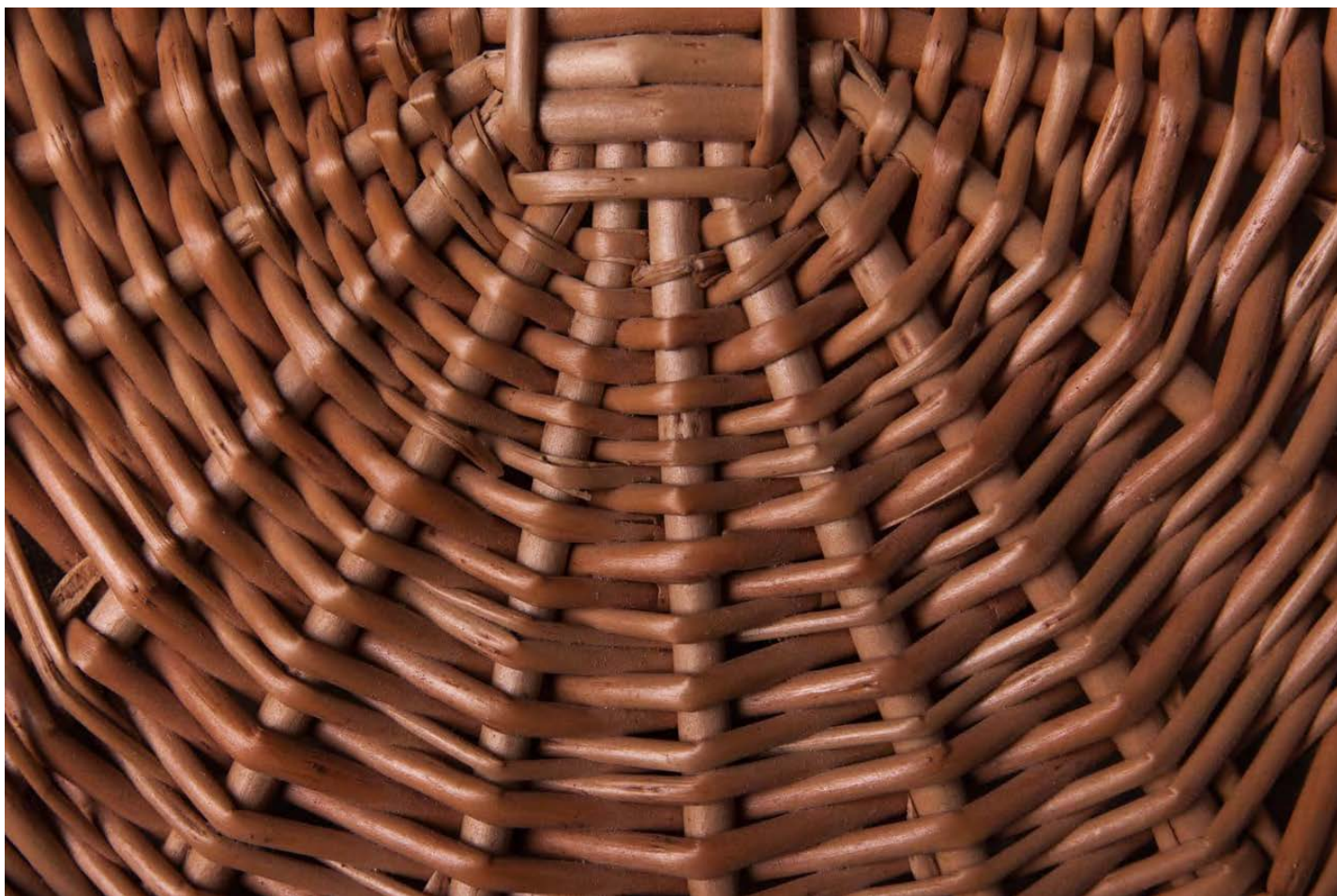
csupa barázda és csupa
messzeség
hunyt szem szabdalta róna
másról miről is szólna
egy helyközi Noé bárka
araszol új világba
új-e vagy régi mindegy
ideje fölenged
megállókig ülve szállna
s egy másik busz szemből hasít
földet tanyát jégvirágot
ablak mellett táj szabadul
fogásra akasztod a kabátot

kép | Sacha T'Sas, unsplash.com

Czilczer Olga

KAROMON A PIACJÁRÓ

2022-07-14 | VERS

Vigyem a garabolyt mintha csak piacra
s még segít karomra
akasztani az álom
kaptatóban hunyt szemmel is látnom
valami agyagszerű anyagba ágyazottan
a vesszőfonta mélyben
a még oda sem alkudott Nap és Hold

a padláslyukon kinéznem
pillantásom se vesztegessenem
csak a csigalépcsőt el ne vétsem

A Föld fokokban múlik el
nyikorgásról nyikorgásra
az egérlakta félhomálytól
félek hátha már a
túlvilág is a kosárban
fordulnék vissza az éjjel
tán haza se érnék reggelig
karomon a piacjáró éggel

kép | pxhere.com

Nacsinák Gergely András

RÉVÉSZRE VÁRVA

2022-07-05 | **ESSZÉ**

Vajon ki lakhat odaát, a szigeten?

Lakhat-e ott egyáltalán bárki?

Ciprusok, füzek, nyárfák koronája fonódik egymásba ott, a bokrok és lombok sűrűjéből egy ház homlokzata dereng elő.

A sziget tehát biztosan lakott volt valamikor. A tó túlsópartján se vége, se hossza hegyvonulat magasodik, mintegy gátat szabva az égboltnak, hogy össze ne folyjon a vízzel.

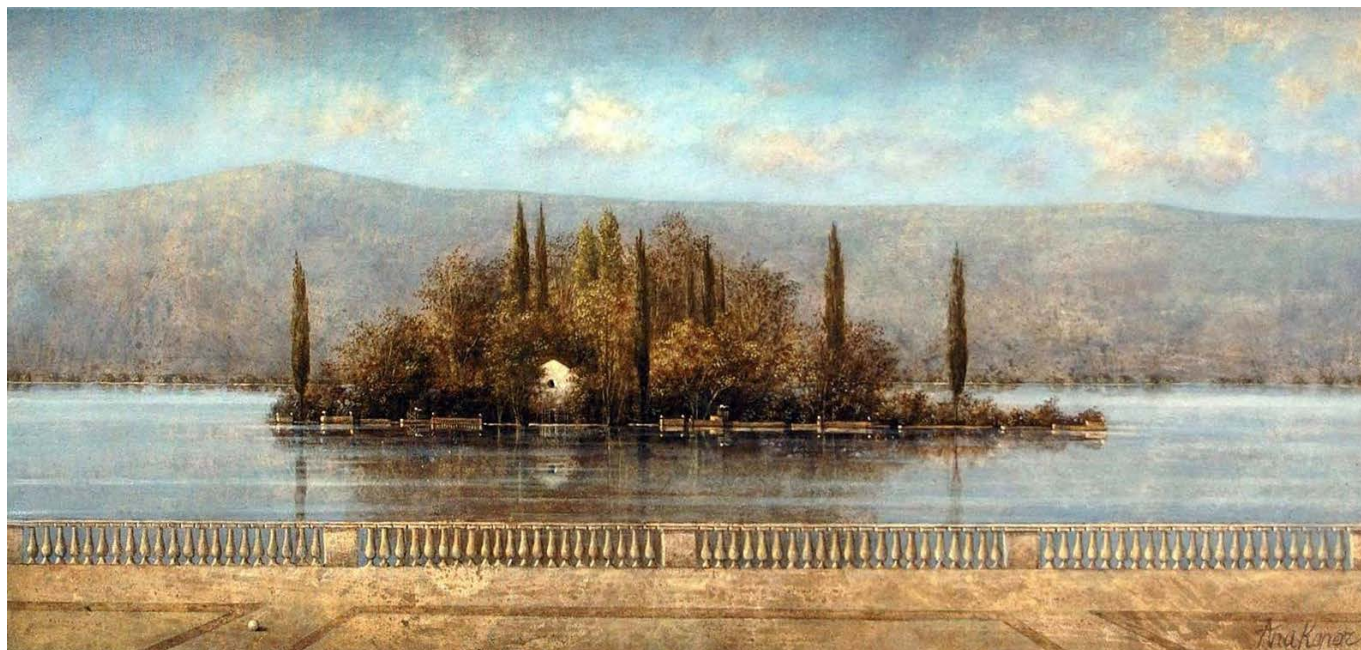
Hallgatag hegyek.

Rezzentlen víztükör.

Néma sziget.

elmosódó tükörkép

Nem hinném, hogy lakik abban a házban most valaki. Túlságosan benőtték a bokrok, a sás, a füzek. Na és a vízszint. Innen nézvést úgy tűnik, a szigeten árvíz van, momentán és mindig. Lehet, hogy építője azért is hagyta magára a házat. Kikötő sehol, csónaknak, stégnek nyoma sincs. Igaz, az innenső parton sem. Nézem a sziget elmosódó tükörképét a vízen, a túlsóparti hegyláncot, mást nem is tehetek. Vágyakozva és idegenkedve nézem a házat, ezt a fűzzel és sással benőtt magányt, miközben arra gondolok: ha olyasvalaki volnék, aki hátralévő napjait egy efféle szigeten rendezné be, biztosan ínyemre is volna, hogy a partról nézvést elhagyatottnak tűnik a sziget; a sajkát a bokrok alá húznám, és hagynám a fákat, takarják csak el egészen a házat. Csupán a másik oldalról, a kíváncsi tekintetek elől rejtve ácsolnék verandát, nyitnék ablakot. A leskelődők legyintenének, mondván: persze, elburjánzott a növényzet, felverte a gaz, nincs, aki gondozza, hisz évek óta nem lakik ott senki.

Csak a senki lakik ott, már évek óta.

És az innenső parton a balusztrád.

Legalább olyan titokzatos ez a balusztrád, mint amilyen titokzatos maga a sziget, odatúl.

Széles terasz, kastélyoknak szokott ilyen tágas terasza lenni abból a célból, hogy fehérruhás, tüllkalapos, darázsderekű dámák sétálgassanak ott álmatag délutánokon. Kezükben selyemnapernyő. Magányosan vagy ketten-hárman, kart karba öltve, titkon pillantásokat vetve a sziget felé. Máskülönben az ilyen se vége-se hossza teraszoknak semmi értelmük azon kívül, hogy bejárható rajtuk bármilyen hosszú kora őszi délután. A tó felől a teraszt kőkorlát szegélyezi. Mintha ilyesféle kőkorlát bukkanna elő a sűrűből itt-ott a szigeten is. Foghíjasan, igaz, itt-ott palánkokkal pótolva ki a hiányokat. Mintha ez a sziget és ez a part valaha összetartozott volna. Ám az is világos, hogy többé már nincs közöttük semmilyen megnevezhető kapcsolat.

Palánk ide, balusztrád oda, a part mindkét felől kihalt. A széles teraszon énrajtam kívül senki sem ácsorog. Legmélyebb sajnálatomra se darázsderekű dámáknak, se hozzájuk csatolt gáláns gavalléroknak nincs nyoma.

Maradunk én és a sziget, a sűrűből fehérítő néma ház, és annak láthatatlan lakója – ha van egyáltalán.

csak úgy odagurult

Kis híján megfeledkeztem valamiről. A golyóról tudniillik, a terasz sarkában. Könnyű megfeledkezni róla, vagy egyáltalán észre se venni: mintha ott felejtette volna valaki, vagy mintha csak úgy odagurult volna; egy régi játék nyoma, amit valaki vagy valakik játszottak egykor, egy olyan, homályosan körvonalazható nyári délutánon, amilyenre mindnyájan pontosan emlékszünk még gyermekkorunkból, jóllehet anélkül, hogy meg tudnánk határozni, mikor is volt, melyik év mely hónapjában. A golyó afféle pétang-golyónak tűnik, ott felejtették az utolsó parti játékosai. Talán eső kerekedett, vagy vihar zúdult alá a hegyek felől, és ezért kapkodva szedtek be mindent a széles teraszcsozról, székeket, napágyakat, esetleg ébenfa sakk-asztalokat – már csak az a kérdés, hogy a félbemaradt mérkőzésekkel mi lett, és hogy az itt felejtett golyóért végül miért is nem jött vissza soha többé senki.

II.

Ana Kapor festményei ilyen hallgatag látképek, térben-időben jobbára elhelyezhetetlenek. A fenti képen is: a lombok és az ég színéből látszik, hogy késő nyár lehet talán, vagy kora ősz – de közelebbit sem a fény színe, sem az árnyékok hossza nem árul el. Sem a hegyvonalat alakja, sem az épületek homlokzata nem igazít útba. Ami itt van, valahogy kívül áll mindenben.

A képek középpontjában sokszor egy építmény magasodik. Mintha álmodnánk: tudjuk, hogy láttuk már ezt a falat, ezt a tornyot, bástyát, boltívet valahol: talán egy albumban, vagy régebben, valamelyik utazásunk során, de képtelenek vagyunk felidézni, pontosan hol. Közelebb is hiába hajolnánk: az épületekről éppen azok a beszédes részletek hiányoznak – egy-egy díszítőelem, festés, netán kopás vagy sérülés –, amelyek eligazíthatnának a mikor-t és hol-t illetően. Az a különös helyzet adódik, hogy bár a látvány ismerős, a látott tárgy mégis ismeretlen.

magukba fordulók

Kívül vagyunk tehát, kétszeresen is: mert az épületek zártak, magukba fordulóok, ha nem sziklaszírtan állnak, akkor egy tó közepén, de mindenesetre határozottan *külön*: mintha az odabent lakók mindennemű érintkezést felszámoltak volna a külvilággal, de még a közvetlen környezettel is – alkalmasint ajtót, kaput, még egy kitaposott ösvényt sem látni, amelyen megközelíthető lenne a komplexum. Mintha az odabent és az idekint között véglegesen elakadt volna a közlekedés. Talán az egyiknek semmi dolga többé a másikkal.

De miért is akarnánk odajutni? Amikor azt sem igazán lehet eldönteni, miféle építményeket látunk. Néha csaknem biztosan kolostorokat; pogány szentélyeknek tűnnek máskor; egyesek pihenőhelyek lehetnek, vagy források köré emelt kútházak, fallal körbekerített ligetek – akárhogy is, egyre inkább úgy tűnik, hogy valamilyen értelemben szent helyekkel van dolgunk. Talán még most is azok, talán csak annak számítottak valamikor. Elvégre nem könnyű világosan meghatározni, mi is a szent hely, és hogyan illenék kinéznie. Talán csak a szakrális tér egyértelmű indikátora, ez a határozott elkülönülés teszi, hogy kolostornak vagy *temenosznak* látjuk őket. Ahogy bizonyos értelemben szent minden hegycsúcs és sziget, minden különállás, akár minden további nélkül is.

Elhagyatottnak mindenesetre nem tűnnek ezek a helyek. Nyoma sincs annak, hogy kikezdte volna őket az idő. S nem hogy pusztulnának: de itt és amott még állványokat is látni, mintha épp most fejezték volna be egy-egy falszakasz építését vagy renoválását. Az állványzaton azonban soha nem látni szorgoskodó vagy ejtőző munkásokat, egy lelket sem. Megint ez a különös eldönthetlenség: az állványok átmenetiséget sugallnak, az épület egésze pedig befejezettséget, mintha épp most végeznék rajta az utolsó simításokat, ugyanakkor mintha mindig is így állt volna a széljárta hegytetőn vagy a vizekben tükröződve, örök időktől fogva. Néha egy-egy kis zászlót is felfedezni egyik-másik tornyon: de a zászlók, ha csakugyan azok, fehérek, és megint csak nem árulnak el semmit. Őrzik az épületek és építőik titkát.

mi van a falak mögött

Legyenek bármik, mégsem tudjuk levenni a szemünket róluk; álljanak olajfákkal pettyezett dombvidéken, tengerparti szirten vagy hallgatag vizektől övezve, kíváncsiság lesz úrrá rajtunk,

hogyan beleskelhessünk az elzárt kertbe, megtudhassuk, mi van a falak mögött, ott belül, ahová pillantás nem ér el.

És persze az Otthagyt Dolgok. A festmények többségén szerepel legalább egy, néha több elejtett-ottfelejtett és jobbára indokolatlan holmi. A zsoltároskönyv juthat az ember eszébe: „Úgy vagyok, akár az elveszett holmi”. De ahogy az épületekről, úgy a Dolgokról sem igazán lehet megmondani, micsodák és voltaképp mit keresnek ott. Játékszerek, talán. Van-e a szent tereknek köze a játékszerekhez? Kultusz és játék összetartozása köztudott: az ember örökkévalóságot játszik az időben. Az angyalok meg alighanem időt játszanak az örökkévalóságban. De ezek az otthagyt eszközök egy ismeretlen játék mementói: arra emlékeztetnek, hogy egy olyan kirakóssal van dolgunk, amelynek darabjait nem értjük – hiába ismerjük a végeredményt.

A zoltároskönyv juthat a szemlélő eszébe, már csak azért is, mert hol egy részlet, hol az összhatás emlékeztet – nem azonos, de eléggé hasonlatos – régi festők bizonyos munkáira. Mintha középkori vagy reneszánsz tájból kivonták volna az életet: a malom felé döcögő szekeret, a mezőn kévéket hordó parasztokat, lován a városból útnak induló kereskedőt, a fal tövében gunnyasztó koldust. Az ég üres, mintha megfélemeztek volna a repülés lehetőségéről a madarak; az alig-alig mozduló vízfelszínt sem halak vagy hattyúk fodrozzák, legfeljebb valami lassú, lomha szél. Mintha a háttér – az egykor szemérmesen ablaknyílásokba húzódó, de mesterien

kivitelezett látkép – főszereplővé avanszált volna. Keats látta ilyennek a maga görög vázáját: s a vázán az antik várost, amelynek utcái kihaltak, amelyet érthetetlen okból elhagytak az emberek, és nem lehet tudni, visszatérnek-e valaha is.

III.

Valaki csak lakik ott – hiszen ma már minden sziget, a legutolsó széllelő, naptükröző sziklaszirt is valakié, tűnődöm.

füttyszó foszlányai

Állok a parton, a balusztrádtól pár lépésre, és fürkészem, türelmesen és kitartón, a szemközi sűrűséget, a sűrűségben rejtekező házat: hátha látni egy moccanást, hátha beszélgetés vagy füttyszó foszlányait sodorja át a szél, hátha árulkodó fény gyúl az ablakban. Persze semmi. Végül is egy festmény terében időzöm, ahol ritkán változnak a dolgok, hacsak a pillantás maga nem változik.

Minden eshetőség közül talán ez tölti el a szemlélőt leginkább szorongással: hogy azért nem moccan senki a kapuk alatt, az ablakok mögött, de még a mezőkön vagy a csalitosban sem, mert mi vagyunk azok, akik kívül kerültünk, akik elhagytuk ezeket a valaha belakott, termékeny tereket. Mi van, ha lakóik nem bezárkóztak, hanem éppenséggel kiléptek onnét? Valami általunk sem tudott okból kívülre kerültünk, és elfelejtettünk visszatérni? Elhagytuk játékszereinket, szerte a széles teraszokon; az állványzatokon félbemaradt a munka, félkészben hagyva az európai szellem játékterét; és most tanácstalanul nézzük ezeket, mert már elfelejtettük, hogyan kell játszani? Sem lovagok, sem kalmárok, sem koldusok nem indulnak útnak a falak árnyékából, a tágas mezők kihaltak, a kámzsás barátok, a legbelsőbb terek e csöndes őrzői sem kongatják meg időről-időre a harangokat, kimérve az örökkévalóság porcióit az idő

számára, mert elfelejtettünk kultuszt is játszani. Hiába is nézzük a szigetet, fürkészsze, ki lakhat odaát – ha egyszer elfelejtettük, hogy az ott az otthonunk. Mintha saját arcunkat nem ismernénk föl a tükörben.

Önmagunkat felejtettük el

Valamiképp önmagunkat felejtettük el tehát: az egyetlen helyet, ahová nem vezet térkép, ahová nem lehet csak úgy visszatalálni. Látható ösvény nem vezet oda. Csónaknak sincsen nyoma, sem az innenső, sem a túlsó parton, hogy átvigyen.

Közben a hallgatag hegyek, a bölcs víz, az olajfás kertek: mind-mind a visszatértünkre várnak.

kép | anakapor.com

Lendvai Zalán

GYEREKKOR

2022-07-08 | **VERS**

Galambok szólnak valahol,
szárnycsattogás veri fel az udvart,
ablakom kapu a jelenemért
nyúló múlthoz.

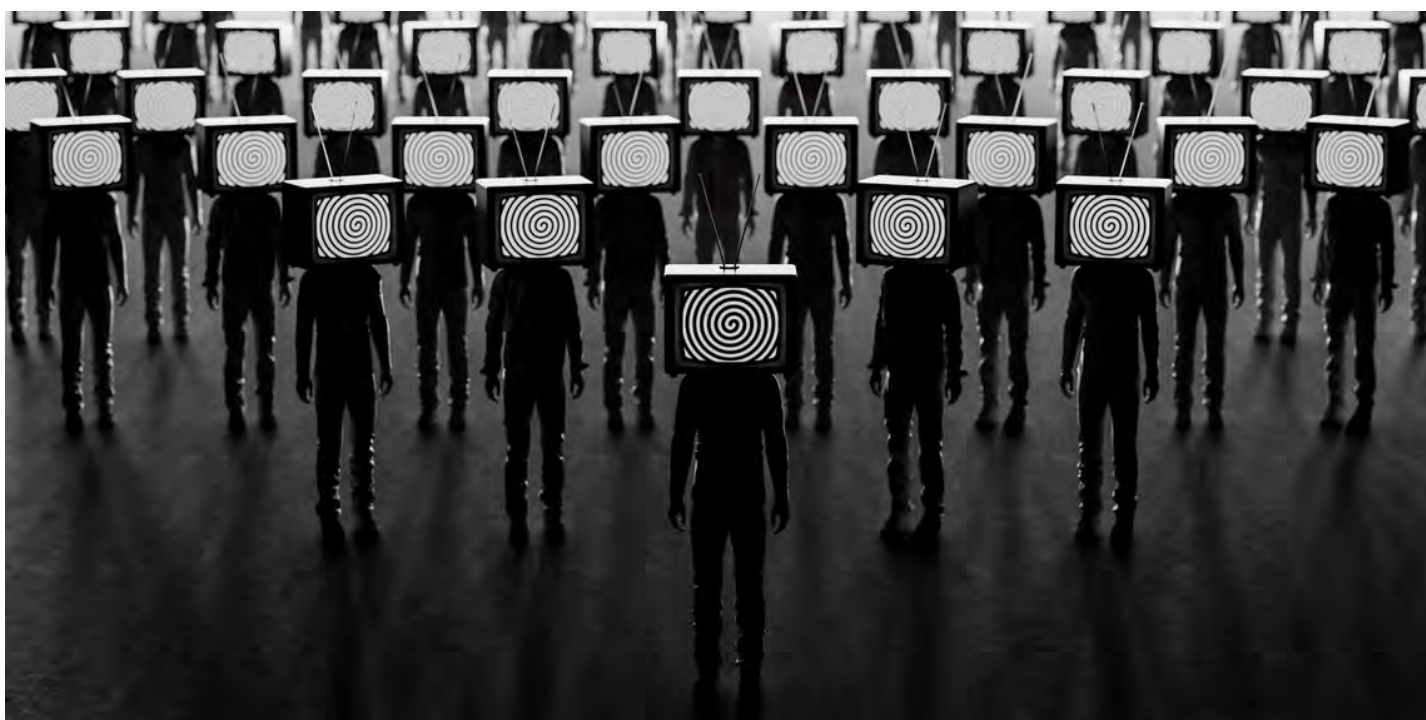
Hosszú, keskeny terasz,
műanyagterítő.
Novellákban látom
viszont elmúlt életem,
most újra hallom a lugas
alatti hangokat,
beleng rájuk a hintaágy,
meghajlanak a fák,
körülottem mozgásba
kezd minden élő, élettelen,
épp megnyugszom,
de maradni sem tudok,
mert akkori énem bontakozik,
gondolatok csomagjai,
mint a tej, kifutnak,
s többé nem üldözöm magamat,
együtt rohanunk
felfelé egy dombra,
csúcsa mögül
csak naptagok látszanak,
és a tetején állva
feloldódik bennem
egy régi csomó.

kép | Clay LeConey, unsplash.com

Lendvai Zalán

VALÓSÁG NÉLKÜL

2022-07-18 | VERS

Zene lüktet,
pupilla szűkül,
lassuló rezdüléseim
ezer irányból súgják:
most szabad élni,
levegőhöz jutni
nem volt
még egyszerűbb.

Mert fellélegzés
a szünet, lágy
hullámzássá alakulnak
gondolataim,
udvariasan kikerülnek,
elsimulnak mellettem
fejüket másfelé tartják,
s nem jut el hozzám
a múlt ragadós szemete,
autók, szirénák zaja,
kettészelt város közt
hömpölygő Duna,
szendvicsevő öltönyösök,
telefonba ordító alakok,
a büntudat, az emlék,
az idővel nem fakuló kép
hajlongó lombok alatt.

Most egyik se néz,
nem lesznek tükreim,
amikkel szembesülve
tisztán látnám,
pontosan hány
darabban vagyok.

kép | shutterstock.com

Janecskó Kata

A KÖZEPES KÉPESSÉGŰ GYERMEK FELNŐ

2022-07-10 | NOVELLA

Dobosi Beának

A festmény a bejárati ajtóval pont szemben volt, fejmagasságon túl, a konyhát az előszobától elválasztó üres ajtókeret fölött. Az embernek kicsit hátra kellett billentenie a nyakát, ha jobban meg akarta nézni. A pasztellszínek és az elmosódott körvonalak olyanná alakították a fehér ruhás kislányt, mintha valakinek az álma lenne. Locsolókanna volt a kezében, és olyan négy-ötéves forma lehetett.

A nagymama lakásában minden praktikus volt, észszerű. Megvolt a maga funkciója a mozsárnak, amiben a száraz kenyeret törte a párkányán naponta megvendégelt galamboknak. A tálaló kihúzható falapján rajzolni lehetett. A kóccal tömött, mélybordó fotelpárt összetolta ágyának, ha nála aludtam. Irénke – mert így hívták a festmény fehér ruhás kislányát – funkcióját sokáig nem értettem.

Irénke nagymamánál hat évvel volt idősebb. Vagy két jó arasz lett volna köztük a különbség a javára, ha Irénke megéri, hogy egymás mellé állítsák őket, hátat a hátnak vetve, összehasonlítás végett.

Irénkét torokgyík vitte el két hónappal azután, hogy a képét megfestették.

egyetlenegyszer

A dédszüleim nagyvonalúan másik nevet választottak nagymamának. Az övé egy betűvel hosszabb lett, mint az Irén. Ha Irénkeként gondolunk rá, akkor eggyel rövidebb. Nagymama nem beszélt róla, csak

egyetlenegyszer, és amikor megtette, úgy mondta, ahogy neki is mondták: Irénke. Sőt: Bezzegirénke.

Bezzegirénke, aki soha nem hagyta szanaszét a játékait, nem pisilt be és nem rágta le a bőrt a körme mellett. Bezzegirénke, aki szabályosan szállt fel a biciklire, meg zokszó nélkül megette a szottyadt zöldséget és a csomós tejbegrízt is. Bezzegirénkének gyönyörű énekhangja volt, akár egy pacsirtának, és Bezzegirénke nem törölte a koszos kezét a tiszta, ropogósra keményített kötényébe.

Nagymama szabályos életet élt. Nem halt meg torokgyíkban. Beírátták iskolába, leérettségizett Károly Róbertből, könyvelőnek tanult, férjhez ment huszonhét évesen, szült egy lányt, felnevelte, megözvegyült, megöregedett, beköltözött harmincegy négyzetméterre a második emeletre. Huzatfogókat illesztett az ablaktáblák, levendulaszappant a ruhái közé, és többféle fehér cernát is tartott otthon szükség esetére. Mikor nyolcvankét éves korában meghalt, már több mint húsz éve egyedül lakott. Irénkével.

Néha arra gondolok, hogy leélte az egész rohadt életet annak a kurva festménynek az árnyékában, és hogy megbocsáthatatlan még azt sem tudnom, a halála után mi lett Irénkével.

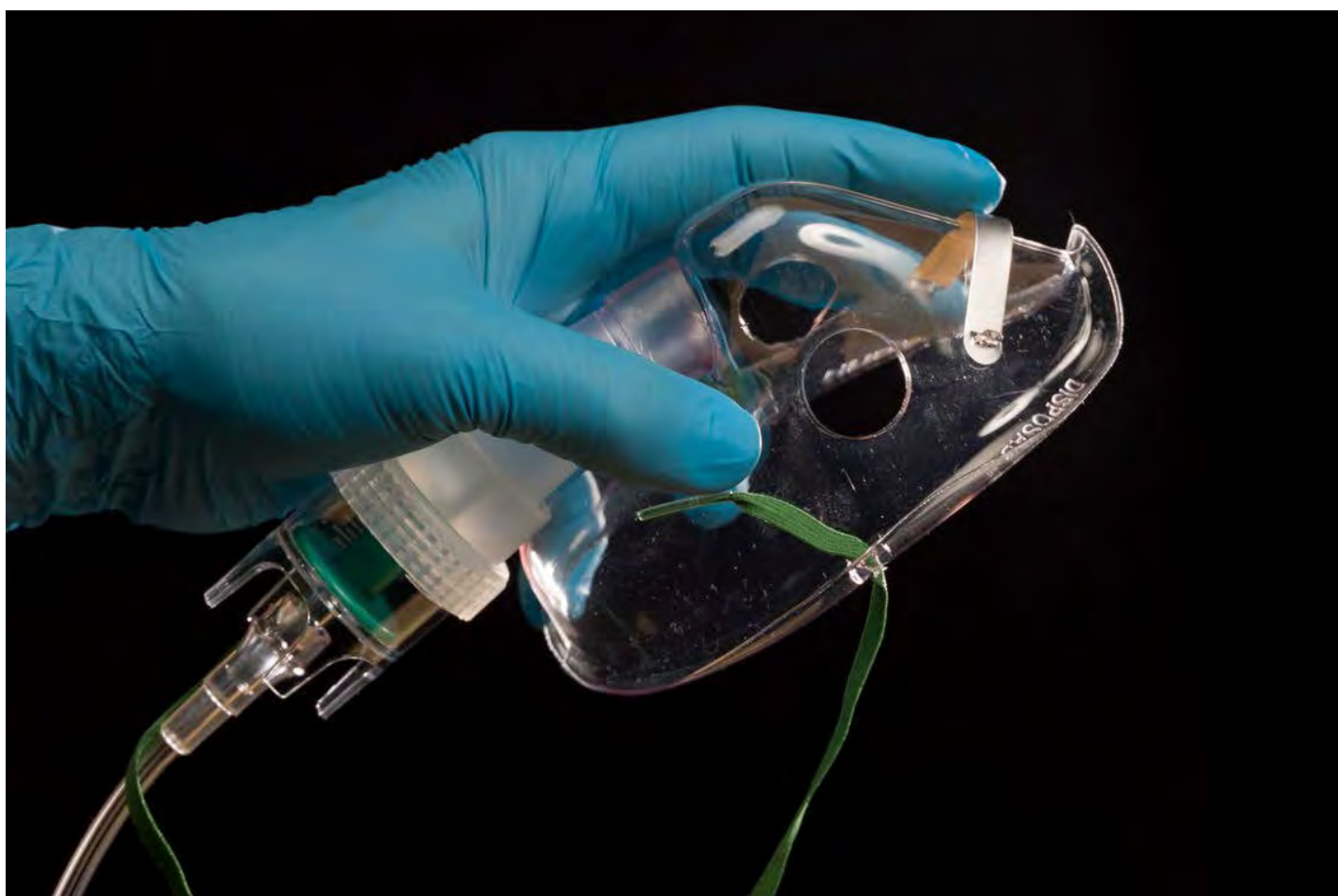
Az írás Dobosi Bea: Kivételes magány című novelláskötetéhez kapcsolódik.

kép | shutterstock.com

Handi Péter

EVEREST

2022-07-13 | VERS

Két méterre volt a csúcs.
Az oxigénmaszk belső falán lélegzete
egyre sűrűbb párakkal jelzett
szív- és tüdőküzdelmet, de
a sziklába kapaszkodó kéz
már megragadta az utolsó követ,
melyről a csúcsra lendülhet,

találkozásra az égi Ujjal –
a halandók közül hozzá ő került legközelebb,
amikor pánik fogta el:
hová tette a lakáskulcsot?
Sportzakója jobb zsebébe,
ami a tisztítóba ment,
vagy izgalmában a konyhaasztalon...
Nem emlékezett.
Hogy jut majd a lakásba?!...
Annyi gondja volt ezzel a csúccsal,
és most még ez is.

kép | istockphoto.com

Nacsinák Gergely András

ELTŰNŐFÉLBEN

2022-07-21 | **ESSZÉ**

Néhanap, a tengerparton bóklászva, ahogy az ember sziklák és kavicsok közt matat, egyszer csak csigaház-torzóra bukkan, melyet annyira elkoptattak már a hullámok, hogy jószerivel csak a tengely: a középső spirál kecses íve maradt meg, a mélység erőinek apró remekműveként. Jó kézbe fogni és tüzetesen szemügyre venni a tenger e karcsú kisplasztikáit: tapintásuk sima, már-már selymes, és bár törékenynek tűnnek, mégis elegánsan, sőt mind kecsesebben állják a víz, a nap és a homokszemcsék kitarató őrlését: alakjukban a szépség és eltűnés elválaszthatatlanul fonódik össze.

arannyal átszőtt fény

Rembrandt egyik képe – a közvélekedés szerint – töprengő filozófust ábrázol, sejtetőleg otthonának ablakánál ülve a délutáni, arannyal átszőtt fényben. Én legalábbis délutáni fénynek

látom, habár ez a mézszínű fátyol lehet éppenséggel egy németalföldi délelőtti is. „Arany köd száll az alkony ablakába” – talán Borges szonettje tehet róla, hogy késő délutáninak képzelem ezt a fényt. Az ablak mellett tűnődő öregembert mindenesetre aligha melegíti át – különben a hajlott hátú szolgáló nem élesztgetné a tüzet a kandallóban, szemlátomást igen serényen. A kép központi eleme viszont nem a tűnődő alak, nem is a derengés stációi – hiszen semmi fény nem képes eljutni az ódon helyiség távol eső zugaiba –, hanem a meredeken forduló csigalépcső, amely a teret mindenestül uralja, és amely a szoba félhomályából az emelet sötétjébe fordul.

A kép jellemző példája lehet a termékeny félreértésnek – nemzedékek vélték ugyanis, hogy a filozófiai kontempláció allegóriáját látjuk itt, míg a szakemberek akkurátusabb magyarázattal nem álltak elő. Az aggastyán eszerint egyáltalában nem töpreng, egyszerűen csak várakozik: a Bibliából ismert vak Tóbit ő, aki fia hazatértét várja. A tüzet élesztgető alak ez esetben nem lehet más, mint a felesége, Anna. És van egy harmadik szereplő is, a festmény jelenlegi állapotában láthatatlan, de régebbi másolatokon, rajzos reprodukciókon még kivehető: nőalak, talán ő lesz az obligát szolgálólány, aki a homályba vesző lépcsőn lépdel fölfelé. Menet közben megtorpanni látszik: félig vissza is fordul, mintha megérezte volna, hogy valaki figyeli – tekintete épp találkozna a festményt néző tekintetével. De mondom, mostanra nyoma veszett, egészen magába nyelte a lépcsőfordulón ásító sötét festékréteg.

Persze az is elképzelhető, hogy időközben fölért.

Rembrandt 1632-ben festette ezt a képet, és az egész látvány kicsit olyan, mintha halszem-optikával készült volna: homály és derengés e párbeszéde különös görbületű térben zajlik, csupa-boltív szobabelsőben, ahol minden hajlik, csavarodik, úgyszólván nincs sehol egyenes vonal, mintha egy gömb belsejében volnánk.

Vagy egy csigaházban.

névtelen belső terekben

Talán csak mi látjuk így: a mester ravaszul eldugta az egyeneseket a sötétben, elrejtette mind annak érdekében, hogy a hajlott boltozatok felidézzék az egyenes tagokat

kíméletlenül meggörbítő időt; és a gyöngülő látást, amely egyre homályosabb térben igyekszik követni a most még világosabb foltokat. Roskatag ház, vénülő tér, ahol látszólag pang az idő: az öregember – ha töpreng, ha várakozik – nem emeli föl fejét, nem mozdul, ha jár is valahol, névtelen belső terekben időz – olyan belső terekben, amelyeket leghelyesebb volna talán múltnak nevezni. Testileg itt van ugyan, mégis, mintha hiányozna a képről: ezt az érzést egyébként mindenki ismeri, akinek volt balszerencséje filozófussal együtt élni.

Akárhogy is, a tér gondoskodik róla, hogy emlékezetünkbe idézze: legfeljebb látszólag állt meg az idő. Valójában lassan morzsolja a világot, hosszú időn át talán észrevétlenül, de annál kitartóbban, akár két ősi képe, a víz meg a homok; lassan elkoptatva a törékenyebb részeket, eltüntetve a mozgást, és ami megmarad, az csak a létezés kikezdhetetlen íve.

A „Töprengő Filozófus”-féle olvasat jórészt azon alapult, hogy a festménynek létezik egy csalóka párdarabja, a „Szemlélődő Filozófus”. Sokáig ezt is Rembrandtnak ítélték (legfőképpen, akik megvásárolták), de ma már tudható, hogy egy bizonyos Salomon Koninck munkája, aki a mester számos követőjének egyikeként sok évszázados fénytisztelet után maga is hitet tett az árnyékok apoteózisa mellett. ^[1] Koninck képe méretét tekintve csaknem hajszálra megegyezik a Rembrandt-féle festménnyel, de annak egyfajta tükörképe: innen sem hiányzik az aggastyán, az ablak, és persze a csigalépcső sem, csak épp fordított elrendezésben. Hanem ezen felül diszkrétan megtalálhatók rajta mindazok az attribútumok is – könyvek, glóbusz, feszület –, amelyek a Rembrandt-képről árulkodóan hiányoznak, és amelyeknek illene ott lenniük ahhoz, hogy az üldögélő öregembert minden teketória nélkül filozófusként

lehesen azonosítani. Koninck bölcse olvas, míg Rembrandté lehajtott fejjel – töpreng?, magába roskad?, vagy várakozik? Koninck képén a fény sem olyan enigmatikusan szűrt, mintha más világokból derengene át ide, csak egészen hétköznapi fény, nélkülözhetetlen az olvasáshoz. Rembrandt képén a világosságnak semmiféle funkciója nincs: hiszen az aggastyán nem olvas – akár azért, mert töpreng, ha filozófussal van dolgunk, akár mert vak, amennyiben ő Tóbit. Mindenesetre fénynek és embernek semmilyen megnevezhető, gyakorlati kapcsolata nincsen: a vénember alakját a borostyános ragyogás szelíden, mintegy áldásként öleli körbe.

Ha csakugyan szándékos a tükrözés (és miért ne volna az), akkor mondhatjuk, hogy a tanítvány tiszteletadása – melynek során más kontextusban használta fel a mestere által egyébként mesteriben kiötlött motívumokat – utólag mintegy „felülírta”, az eredeti képet: akárha a tükörkép hatott volna vissza az eredetire. Ettől kezdve hiába az attribútumok feltűnő hiánya: Rembrandt vak Tóbitja kortárs bölcselővé, hajlott hátú asszonya szolgálóvá, a bibliai illusztráció pedig szimbolikus képpé alakul át a filozófiai gondolkodás természetéről. A fiatal lány – lehet szolgáló, lehet Tóbit leánya – pedig egyszerűen eltűnik, mintha ott sem lett volna. És ami azt illeti, nincs is.

Egyedül a csigalépcső marad meg csigalépcsőnek.

Alighanem a csigalépcső meg az a különös fény tehet róla – Koninck párhuzamos festménye mellett –, hogy Rembrandt képe különös atmoszférájú bibliai illusztrációból jelképes ábrázolássá lépett elő.

„A Louvre-ban látható a *Gondolkodó tudós*, melynek jelképes témája nem több és nem kevesebb, mint az emberi elme a maga hemzsegő árnyaival, az intellektuális és a látomásos megvilágosodás pillanataival, titokzatos lépcsőivel, amelyek ismeretlen mélységekbe és magasságokba visznek – írja Aldous Huxley. – A gondolkodó tudós belső megvilágosodásának fényében ül ott; a jelképes helyiség szemközti sarkában, egy másik, rózsásabb színekkel megfestett szegletben egy öregasszony hajol a kandalló fölé. A tűz fénye rávetül, s átlényegíti arcát, és kézzelfogható formában tárul elénk a végső igazság lehetetlen paradoxona – nevezetesen, hogy az érzékelés

ugyanaz (vagy legalábbis ugyanaz lehet, ugyanannak kell lennie), mint a Reveláció, hogy a Valóság minden látszattól előviláglik, hogy az Egység teljes egészében és végtelenül jelen van minden részletben.” [2]

introspekcióra sarkall

Huxley ihletett leírása csak taláalomra kiragadott példa a festmény titkát boncolgató, vagy a képre hivatkozó írások tekintélyes sorában. A huszadik századi interpretációkban szembeszökő a

pszichológiai – vagy pszichologizáló – megközelítések és az okkultba hajló magyarázatok nagy száma: mintha a festmény – a maga átalakult mondanivalójával – spekulációra, ha nem egyenesen introspekcióra sarkallna; mindenesetre megihleti azokat, akik a rilkei „visszacsavart nézést” gyakorolják különféle módokon. Huxley olvasata is beleillik ebbe a sorba: a gondolkodó helyzete az elme tükörképe, a gondolkodás, tágabb értelemben pedig az emberi belvilág kivetülése; máskor, lélektanibb olvasatban a psziché komplementer – tudatos és tudattalan – működésmódjainak megjelenítése. Rembrandt képét jellemzően az a kor és az a közeg fedezi fel magának igazán – a huszadik század első felének művészei és lélekbúvárai –, amelyet lenyűgöz a beszédről szóló beszéd, a gondolkodásról való gondolkodás, a látásról alkotott képek problémája.

A tanítvány tehát akaratlanul is „átfestette” mestere képét anélkül, hogy akár csak egyetlen ecsetvonást is változtatott volna rajta. A vakon várakozó Tóbit, akit Rembrandt megfestett, ezzel el is tűnik a tekintetünk elől – a Rembrandtot utánzó Konincknak köszönhetően –, és átadja helyét az önmagába mélyedő filozófusnak. Kérdés, hogy ha már egyszer befelé néz, ott mit talál.

Sokak szerint nemigen mást, mint odakint: pislákoló fényt, sűrű árnyékokat, inkább sejtett, mint tudott dimenziókat. Ezek után kérdés, hogy amit *mi* látunk a festményre pillantva – ásító időt, a befelé tartó vonalaktól csigaház-szerűvé görbült teret –, az voltaképp bent van-e vagy kint? Ha ugyan van ennek bármi jelentősége. Nagyon is elképzelhető, hogy Rembrandt szándéka az volt, hogy lássuk testi szemünkkel, amit Tóbit a lélek szemével lát (minthogy egyéb már nem áll rendelkezésére): a hosszú várakozás lassan magába záródó terét. Voltaképp a befelé fordulás „mozdulatát”,

lelkiállapotát tériesíti a befelé forduló tér segítségével – kihasználva a kínálkozó paradoxont, hogy egy szoba egyszerre „beltér” és „külső hely” is –, hogy aztán a Koninck személyében érkező véletlennek köszönhetően a várakozás tere most már az ember teljes belvilágának, a befelé fordulás mozdulatának (hogy ne mondjuk se pszichének, se tudatnak, se léleknek, ne nevesítsük) emblemikus ábrázolásává legyen. Így még inkább előtérbe kerültek, jelentőségteljesebbé váltak a képen amúgy is jelenlevő egyes motívumok: az ódon ház, a kétféle fényforrás, és persze a lépcső, amely Koninck képén szemlátomást esetlenebb – nem szólva arról, hogy más irányba forog –, és inkább megmarad szolid architekturális elemnek, mintsem hogy sejtelmes íve révén – Rembrandtnál az egyetlen *könnyed* dolog a szobában – mélyebb értelem felé mutasson.

Titokzatos spirál, a kép tengelyében. Konincknál csak egészen mellékesen szerepel, mintha a festő nem igazán akart vagy tudott volna mit kezdeni vele. Rembrandt lépcsőjét egész másnak, sokkal jelentékenyebbnek látjuk. Ám ehhez ismét szóhoz kellett jutnia az időnek: a festményre egymás után rakódó látás-rétegekkel. Gyanítom, kellettek hozzá Blake tündéri szépségű, lépcsőjáró angyalai is, hogy ennek a lépcsőnek a látványa visszamenőleg még titokzatosabbá váljon. Blake úgy rajzolta meg Jákob lajtorjáját, hogy nem nyílegyenes létra vezet a Földtől az égig és vissza, hanem a lelkek és angyalok lebegő csigalépcsőn közlekednek a lenti sötétség és a mennyei világosság között. (Mellesleg: Blake lépcsősora ugyanabba az irányba fordul, mint Rembrandté. És éppen ellenkezőleg, mint ahogy a középkori vártornyok valós csigalépcsői kanyarodtak.) Blake-é már hamisítatlanul ezoterikus lépcső: szférákon átvezető, nehézkedést nem ismerő, kristályos fényű, már-már anyagtalan. Csak éppen – és ez lehet, hogy nem egészen mellékes – a sötét és hideg, sziklakemény, csillagoktól épp csak megvilágított e világi éjből visz a fényesség felé. Rembrandt lépcsőjét viszont elnyeli az odafenti homály. De kellett e modern „rembrandt-látáshoz” Yeats is, aki a misztikusan forgó lépcsőt önnön lelkében pillantja meg:

*„Ős csigalépcsődre idézlek én;
nagyon ügyelj a meredek fokokra,
tört, rozzant korlátra, a csillagozva
álló légre, mely csupa fény;
csillagra: jelez bűvó Sark-vidéket;
vándorló gondolataid
jussanak el forrásukig:
ki választhat szét lelket és sötétet?” [3]*

A *Winding Stairs* című kötet egyik versében szólítja meg ekképpen a Lélek a tétovázó Ént. És ugyanez a motívum még nyíltabban visszaköszön *A vér meg a hold*-ban is:

*„Én azt mondom: e torony itt – szimbólumom;
e kanyargó, spirális, pörgő-taposómalom
lépcsőre is legyen kimondva:
ez az ősök lépcsősora.” [4]*

A lélek, az ősök és a velük egyívású sötétség („*Who can distinguish darkness from the soul?*”): ezek a motívumok a csigalépcsőhöz rendelődve ismét visszavisznek – mintegy spirálszerű fordulattal – Rembrandt ódon szobájának csöndjébe és félhomályába. Már végképp nem tudjuk olyannak látni a képet, amilyen egyszer talán volt – bibliai jelenetként –, a kép terében saját belső terünkre ismerünk rá: a gondolkodás világos pillanataira, felderítetlenül maradó, sötét zugaira, miközben hol a parazsat élesztgetjük a kihűlő tűzhelyen, hol a külső világosság növekvésében bizakodunk. Várva, hogy ott középen, a lépcsősor könnyed fordulójában történjen valami; talán hogy el tudjunk indulni fölfelé, lényünk centruma körül járva.

Koninck akaratlan hamisítása után még további értelmezési rétegek, a látás filmrétegei rakódtak a képre, amelyek elősegítették Tóbit és a bibliai jelenet előbb áttetszővé válását, aztán teljes eltűnését. És az eltűnés által egy másfajta szépség kibontakozását.

A harmadik, köddé vált, sötétségben feloldódott alakot, ha látnánk.

lépteivel értelmet adna

Tudta-e Rembrandt, hogy a csigalépcsőn állót előbb vagy utóbb elnyeli a festék éjszakája? Így ketten maradtak végül: a cselekvő asszonyosság és a szemlélődő vénség, akik most már

csakugyan *várnak*, a harmadikra, aki fölfelé irányított lépteivel értelmet adna a céltalan cselekvésnek és a parttalan szemlélődésnek.

Vajon mit *csinál* ez az aggastyán ott, a fény és sötétség határán, a szitáló aranyködben?

Megszűnt Tóbitnak lenni, filozófus soha nem is volt – mi egyebet tehetne, ha sem nem váraozik, sem nem tűnődik? Azt hiszem, egyetlen feladata van: őrizi a lépcsőt.

Az ember néhanap, tengerparton bóklászva, a sziklák és kavicsok közt csigaház-torzóra bukkan. A törékeny héjat elkoptatták már a hullámok és a homokszemek, jószerivel nem maradt belőle más, mint a középső spirál kecses íve. Ép példányoknál

ez az ív a csigaház belsejébe, titkos sötétségébe visz. Itt, borzadva látjuk, nem vezet sehová. Ez az utolsó, ami megmarad, ha minden elkopott már: a létezés kecses íve.

Zsebre tesszük a tenger és az idő e kisplasztikáját: jó lesz megőrizni.

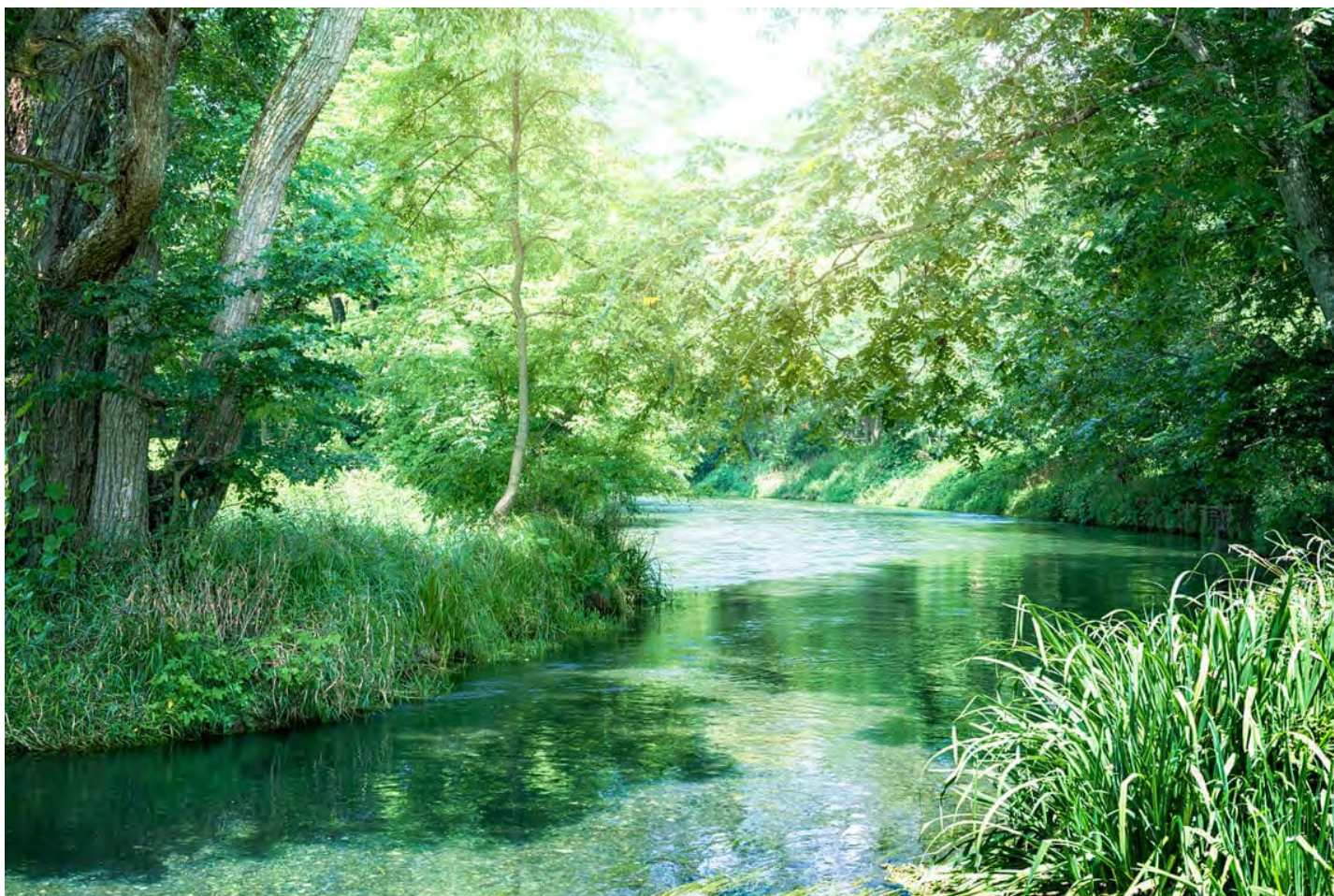
1. Hogy még csavarosabb legyen a történet, Koninck szemlátomást Rembrandt egy 1642-es nyomatát, a *Szent Jeromos sötét szobában*-t vette alapul saját filozófusának megalkotásakor. Koninck előszeretettel festett filozófusokat, remetéket, töprengő alakokat: ez az 1645-ös munkája tehát egyszerre tisztelgés Rembrandt előtt, és művének adaptálása is. Szent Jeromos alakja tehát előbb filozófussá alakul, aztán a filozófus alakja átírja Tóbitét is. És még valami – ha már át- és eltűnésekről van szó. Az ülő Tóbit modellje Rembrandt saját idős apja lehetett – egy őt ábrázoló tollrajz tanúsága szerint –, aki élete végére megvakult. Az öreg 1630-ban, kevéssel azelőtt halt meg, hogy Rembrandt hozzálátott volna a várakozó Tóbit megfestéséhez. Így a festmény voltaképp búcsúzás is: egy eltűnőben lévő arc megragadása. Vagy azé az alaké, aki immár *odaát* várakozik, fia megérkezésére. ↑
2. Huxley, Aldous, *Menny és pokol*, Cartaphilus, Bp., 2008, p. 71. ↑
3. *The Dialogue of Self and Soul*. Tandori Dezső fordítása ↑
4. Saját fordítás ↑

felső kép | unsplash.com

Taizs Gergő

PARTVONALAK

2022-07-23 | VERS

Végül megérted,
a szántóföld túlpartján lézengő őzeknek
te vagy a túlpart,
mikor hálát adsz vagy szitkozódsz,
felméred a távolságot, fókuszálsz,
mutogatsz, lajstromozod egyedeiket,
de számukat csak becsülni mered.

Innen nézve másnak tűnhet,
mégis ugyanaz a táv, a szélirány,
a napfény beesési szöge, a pupillák
tágulata, egy-egy ecetszagú mozdulat
és az ugrásra kész gyanakvás.

Evezőt ragadnál,
hogy kettéhasítsd a barázdákra font
árnyakat, partot érsz és megtudod,
meddig visszhangzol a tájban,

de felismered magadat
az iramodó vadakban,
ahogy tükröződik bennük
az irgalom ingatag struktúrája.

kép | istockphoto.com

Cselik Ágnes

RONGYRÁZÁS

2022-07-24 | ESSZÉ

Nem a ruha teszi az embert – vagy mégis? A koldus és a királyfi-történetben a legfőbb különbség az öltözék. Ha a koldus felvette a királyfi ruháját, trónörökössé vált, és az ifjú herceg hiába bizonygatta, hogy nemesi származású, ha szakadt koldusként kért bebocsáttatást apja palotájába.

próbálják ellesni a titkot

Rázzuk a rongyot, villogunk a külvilágnak, csomagoljuk testünket, szavak nélkül kommunikálunk. Elrejtjük, amit takargatni akarunk és kiemeljük, amit hangsúlyozni szeretnénk.

Új divatszakma született, a neve is menő, mint maga a szakma, stylist, a profi stílustanácsadó, aki voltaképpen életvezetési szakember: megmutatja, kiknek kellene lennünk és mit kell tgyünk, hogy előnyös legyen a külsőnk. Kihozza belőlünk a nem is sejtett lehetőségeket. Akiknek nem telik stylistra, a közösségi médián csüggve próbálják ellesni a titkot, követik az influenszereket, a véleményvezéreket, vagy tutorialokkal, oktató videókkal igyekeznek elsajátítani a titkos tudást, a stílusérzéklet, ami hatalmat ad.

Az erőlködés a feltorlódott válságok közepette még nevetségesebb – de csak annál inkább uralja a médiát, a közbeszédet, az élet-imitációt.

A Maslow-féle motivációs piramison ^[1] a megfelelő ruházkodás iránti igény horizontálisan először a fizikai alapszükségletek szintjén, a piramis legalján helyezkedik el, hiszen ezen is múlhat az egyén túlélése vagy a túlélés esélye. És épp az öltözék kérdése a piramison rendhagyó módon vertikálisan is megjelenik, sőt, gyakorlatilag minden szinten tetten érhető. Jelen van a valahová tartozás szükségletében, ezt jelzik például a népviseletek, az egyenruhák vagy a városi bandák ruházatai; az elismerés szükségletében, hiszen az öltözködés státuszszimbólum is; az esztétikai szükségletekben, ami sokszor akár a praktikum, a kényelem és a józan ész rovására érvényesül; és ott találjuk a piramis csúcsán, az önmegvalósítás szükségletében is. Az emberiség története a politika, a háborúk, a gazdaság, az eszközhasználat és a többi története mellett a ruházkodás és a divat története is. Az öltözködés ugyanakkor felül is írhatja a Maslow-piramis szintjeit és hierarchiáját, hiszen gyakran valaki előbb és erején felül költ divatos ruhára, mint élelmiszerre.

Az ipari forradalom fő tényezői között nemcsak a közlekedés megújítását, hanem John Kay repülő vetélőjét (1733), majd a kialakuló fonaléhség megoldásaként napvilágot látott fonó Jennyt (1764), a mechanikus szövőgép (1799), aztán az automatizált, lyukkártyás vezérlésű szövőszék (1805, Jacquard) megjelenését tartjuk számon. A 20. század hajnalán megteremtődött a lehetőség, hogy ne csak a kiváltságosok jussanak megfelelő minőségű és kinézetű ruhaneműhöz, hogy a szélesebb néprétegek is megvásárolhassák.

bármilyen áron

A 21. században a fejlett gazdaságokban nagyon is gyakori, mintegy mesterségesen előidézett alapszükséglet a ruhák felesleges halmozása és sűrű lecserélése. Korábban, a klasszikus gyarmatosítások idején Európa inkább a nemesfémek, nyersanyagok, egzotikus- és luxuscikkek miatt zsákmányolta ki az ismert világ többi részét. Ma elítéljük a gyarmatosítók kegyetlenkedéseit, és elfogadhatatlannak hirdetjük, hogy bármilyen anyag (elefántcsont, arany, fűszerek, gumi, banán stb.) többet érjen, mint az emberi élet. Csakhogy az elmélet és a gyakorlat koránt sincs összhangban. Ha valóban elhisszük, hogy a ruhanemű vásárlása, kidobása és újbóli megvásárlása alapszükséglet, akkor elfogadjuk, hogy bármilyen áron részt kell vennünk a folyamatban – egyénileg és társadalmilag. Jogainkért

harcolva pedig felmentést és felhatalmazást adunk magunknak, hogy bizonyos zavaró tényezőkről ne vegyünk tudomást. Segítségünkre van a fogyasztói társadalom alapvető logikája-működése, s csupán néhány környezetvédő és kevésbé hatni képes aktivista háborodik fel, milyen óriási mennyiségű szemétként jelenik meg a felesleges ruhanemű a harmadik világban, ahová a fejlett gazdaságok a hulladékot hordják, és ahonnan az értékesnek tekintett anyagokat és erőforrásokat zsákmányolják. Példa a chilei Atacama-sivatag, ami mára a világ egyik legnagyobb használtruha-temetője. [2]

Axiómaként kell elfogadnunk, hogy a folyvást változó divatot kötelező követni, s már fel sem vetődik, vajon etikus-e ennyi ruhaneműt vásárolni. Az olcsó ruha esetében talán kialakulhat valami nyugtalanság, de a drágább, divatos márkák kapcsán végképp nem gondolunk arra, hogy a világ más részein élők rabszolgasorban tartásából vagy egyenesen rabszításából származó árut vásárolunk. A cégek többsége

döbbenetesen Janus-arcú. Nyájas profiljukat mutatják a tőkeerős vásárlónak és a fejlett gazdaságnak, ragadozó profiljukat a kiszolgáltatott munkaerőnek és a fejletlen gazdaságnak tartogatják.

A divatos ruházati cégek óriása az 1975-ben alapított, spanyol tulajdonú Inditex, amely olyan márkákat tudhat a magáénak, mint a Zara, Home, Stradivarius, Pull and Bear, Bershka, Massimo Dutti, Oysho, Utergüe és a Lefties. Az Inditex (Industrias de diseño textil S.A.) a világ több mint száz országában van jelen. 2011 nagyon fontos év volt a cégcsoport számára, mert egyszerre két, egymással szöges ellentétben álló eseménysorozat történt, ami nagyon jól mutatja, miként jár el ugyanaz a cég a dolgozóival a világ egyik és másik felén.

illegális varrodák

Óriási botrány robbant ki, amikor a brazil kormány São Paolóban bolíviai és perui rabszolgamunkásokat szabadított ki, akik a Zara üzletláncnak dolgoztak, ruhadarabonként 0,7 USD vagy 0,12 USD bérért. ^[3] A

holland Centre of Research on Multinational Corporation (SOMO) *Captured by Cotton* címmel jelentetett meg tanulmányt, amelyben bemutatja, hogy több más neves divatcég mellett az Inditex Indiában 14–20 éves, nehéz sorsú lányokat dolgoztat napi 12, heti 72 órában, éhbérért. ^[4] 2013-ban Argentínában derült fény arra, hogy az Inditex illegális varrodákat működtet, ahol embertelen körülmények között kényszerítik munkára a dolgozókat. ^[5]

Az Inditex-csoport üzleteiben hetente két alkalommal van árucseré, ami évi 25 000 ruhakollekció piacra dobását jelenti világszerte. A gyakorlatban ez azt eredményezi, hogy a vásárlónak azonnal meg kell vennie a kiszemelt ruhát, mert a későbbiekben már nem lesz elérhető. A túltermelés által mesterségesen kialakított negatív hiánygazdaság túlzott mértékű fogyasztáshoz, felhalmozáshoz és hulladéktermeléshez vezet.

Európában ugyanaz a cégcsoport először 2011-ben, majd a további években folyamatosan elnyeri a „Legjobb munkahely Spanyolországban” elismerést. 2019-ben és 2020-ban pedig az Inditex az előkelő második helyen végzett a megmérettetésben.

2011-ben az Inditex olyan versenytársakat utasított az első helyel maga mögé, mint a közismerten dolgozóbarát Google, a Microsoft vagy a Coca-Cola, és azóta is folyamatosan fej-fej mellett vannak a küzdelemben. A díj odaítélésénél a szakmai zsűri mellett a dolgozói szavazatok is sokat nyomnak a latban. A bíráló szempontjai között megtaláljuk, hogy mennyire rugalmas a cég a dolgozóval a munkaidő és a munkavégzés helyével kapcsolatban, támogatják-e a szakmai továbbképzést és előrelépést, családbarát-e a munkahely, üzemeltet-e a cég óvodát vagy iskolát stb. [6]

Az európai dolgozói elégedettséggel párhuzamosan 2021-ben az Inditex sorozatban tizedszer nyerte el Spanyolországban a „Legelismertebb cég” díjat. [7] Grotoszt, hogy a díj odaítélésénél civil szervezetek, gazdasági elemzők, vásárlói érdekképviseltek és a szakszervezetek is szavazati joggal rendelkeznek. Úgy tűnik, a szavazó civil szervezetek és dolgozói érdekképviseltek kizárólag az európai körülmények alapján szavaznak, és következetesen nem vesznek tudomást arról, hogy mi történik a világ másik felén ugyanannak a cégnek a dolgozóival. Úgy látszik, a társadalmi érzékenység és az emberi jogok tisztelete, ami a fejlett világban alapelvárás egy cégtől, és amiért elismerést és kitüntetett figyelmet kap, a fejlődő világban nem elvárható és nem számon kérhető jog.

Szomorú tény, hogy bár 2011 óta tudható, hogy az Inditex erősen megkérdőjelezhető eszközökkel biztosítja jövedelmét, sem a vásárlókat, sem az európai munkavállalókat nem tántorította el a cég iránti lojalitástól. Igaz, az első botrányok és a kezdeti teljes tagadást követően a cég igyekszik meggyőzni a vásárlókat, hogy új, etikus alapokra helyezte üzletpolitikáját.

ujgur kényszermunkatáborok

A ruhaiparban az Inditex mellett más ismert cégek sem mentesek a kényszermunka gyanújától: Bestseller (Only, Jack & Jones), C&A, GAP, Diesel, H&M, Marks & Spencer, Primark,

Tommy Hilfiger stb. ^[8], de ha más szektor felé tekintünk, döbbenetes módon az IKEA háza táját is szó érte, hogy Kubából és Kínából (ujgur kényszermunkatáborok) biztosítja az olcsó munkaerőt. ^[9]

A 2020-as évek ruhaipari trónkövetelője a kínai tulajdonú, 220 országban jelen levő SHEIN ^[10], ami a modern technológiát kihasználva nem is rendelkezik fizikai boltokkal, csak az online térben árusít. A ruhaipari szakma egyik legnagyobb kifogása a jelentős konkurenciával szemben, hogy szemérmetlenül klónozza a befutott divatmárkák sikeres modelljeit. 2021-ben a Reuters cikke nyomán az a vád érte a céget, hogy nem felel meg az Egyesült Királyság Modern Rabszolgaság Elleni Rendelkezésének (Modern Slavery Act), és működése nem átlátható. ^[11] A SHEIN tagadja a vádakot és társadalmi felelősségvállalási kampányt indított.

Textile waste a major

Mindeközben 2022-ben a SHEIN ún. „pop up store”-t, azaz időszakos fizikai üzletet nyitott a világ számos országában, így Spanyolországban is. Madridban a bolt 2022. június 2. és június 5. között volt nyitva. Több tudósítás is beszámolt arról, hogy tömegek éjszakáztak sorokban. Volt, aki 8 órát is várt, hogy hozzájusson néhány ruhadarabokhoz, és valódi győzelemnek élte meg, ha bejutott az üzletbe. Ha a felvételeken csak a lökdösődést, az elkeseredett test test elleni küzdelmet, a hosszú sorokat látjuk – és eltekintünk attól a nem elhanyagolható ténytől, hogy mindenki jól öltözött és jól táplált –, akár azt is hihetnénk, hogy az emberek vízért vagy élelmiszerért tolakszanak ilyen kétségbeesetten – valahol a világ kevésbé szerencsés felén. A harácsolás lázában megvásárolt ruha hamar kidobásra kerül, az el nem adott darabok pedig a szeméttelen végzik. Egyes becslések szerint a legyártott ruhák 80%-át vadonatújan dobják ki világszerte, a szemétbe kerülő ruhaneműnek pedig kevesebb, mint 1%-át hasznosítják újra valamilyen formában. ^[12] Vagyis a fast fashion és az ultra-fast fashion a szeméttelenek termeli kollektívája nagy részét.

legszívesebben nem vennénk tudomást róluk

A fejlett világ rongyrázásának az árát ismét és mindig elsősorban a gyarmatok, a szegénységben tartott országok fizetik meg. Ugyanakkor modern, globalizált világunkban

problémáink akkor is közösek, ha legszívesebben nem vennénk tudomást róluk. A struccpolitika ideje lejárt, az Atacama-sivatag használtruha-temetője és a bangladesi folyókba eresztett ruhafesték méregtartalma ^[13] nem marad lokális, tagadható probléma, mert a Föld tűrőképessége határához érkezett.

A latin-amerikai vagy az ázsiai rabszolgamunkás gyötrelme és embertelen körülményei olyan emberességi kérdéseket is felvetnek, ami felett a fejlett társadalmak sem hunyhatnak szemet. Hiszen már Don Quijote is megmondta Sancho Panzának, amikor a fegyverhordozó arról álmodozott, hogy kormányzóvá lesz a gazdájától ajándékba kapott szigeten: „Tudd meg Sancho, hogy az egyik ember nem több a másiknál, ha a másiknál többet nem cselekszik.” (Első könyv, XVIII. fejezet)

A modern gyarmatok körülményei nehezzé teszik a rabszolgamunkások számára a cselekvést, hogy méltóbb életet élhessenek. Nincs mit tenni, a fejlett gazdaságok polgárain van a sor, hogy bizonyos döntéseket meghozzanak – például amikor arról döntenek, helyes-e megvenni egy újabb ruhadarabot. A szigorú értelemben véve magánszférát érintő kérdés túlnyúlik önmagán, és globális problémákat vet fel. Még az is előfordulhat, hogy a felesleges költsékezés és költözés dacára – vagy éppen annak következtében – egyszer csak felkiált egy gyerek: A király meztelen!

1. A Maslow-piramis az emberi szükségletek egymásra épülő hierarchiáját mutatja be. Maslow feltevése szerint az emberi szükségletek:

– 5 fő kategóriába sorolhatók (később további 2 kategóriával kiegészítette).

– A kategóriák között hierarchikus kapcsolat van.

– A magasabb szintű szükségletek kielégítése csak az alacsonyabb rendűek legalább részbeni kielégítése után következhet.

Maslow a szükséglet-hierarchiát először 1943-ban, a *Theory of Human Motivation* című könyvében publikálta. A könyv megjelenését követő 10 évben pedig továbbfejlesztette az elméletet, amit 1954-ben még bővebben leírt a *Motivation and Personality* című könyvében.

<https://promanconsulting.hu/mi-a-maslow-piramis-es-hogyan-alkalmazhato/> ↑

2. https://www.youtube.com/watch?v=uyHgY2O__fY ↑

3. https://www.bbc.com/mundo/noticias/2011/08/110818_zara_brasil_fabrica_condiciones_denuncia_jg ↑

4. <https://www.somo.nl/company/inditex/> ↑

5. <https://cnnespanol.cnn.com/2013/03/28/ong-acusa-a-contratistas-de-zara-en-argentina-de-explotar-a-trabajadores-indocumentados/> ↑

6. <https://www.observatoriorh.com/orh-posts/mercadona-inditex-y-google-las-empresas-mas-atractivas-para-trabajar-en-2020-segun-los-universitarios-espanoles.html> ↑

7. https://cincodias.elpais.com/cincodias/2021/09/08/fortunas/1631101282_461676.html ↑

8. <http://www.indianet.nl/a1106.html> ↑

9. <https://antimilitaristas.org/Ikea-y-la-esclavitud-infantil.html>

https://www.economiadigital.es/empresas/ikea-y-h-and-m-se-ven-envueltas-en-un-escandalo-por-trabajos-forzados_638324_102.html ↑

10. <https://qubit.hu/2021/12/13/miert-nem-meno-az-ultra-fast-fashion-koronazatlan-kiralya-a-shein> ↑

11. <https://www.thefashionlaw.com/shein-is-falling-short-of-modern-slavery-reporting-rules-according-to-new-report/> ↑

12. <https://www.greenpeace.org/mexico/blog/9514/fast-fashion/> ↑

13. <https://www.vous.hu/20161209-vizlat-fast-fashion-ruhagyar-india-ruhaipar-dokumentumfilm-the-true-cost> ↑

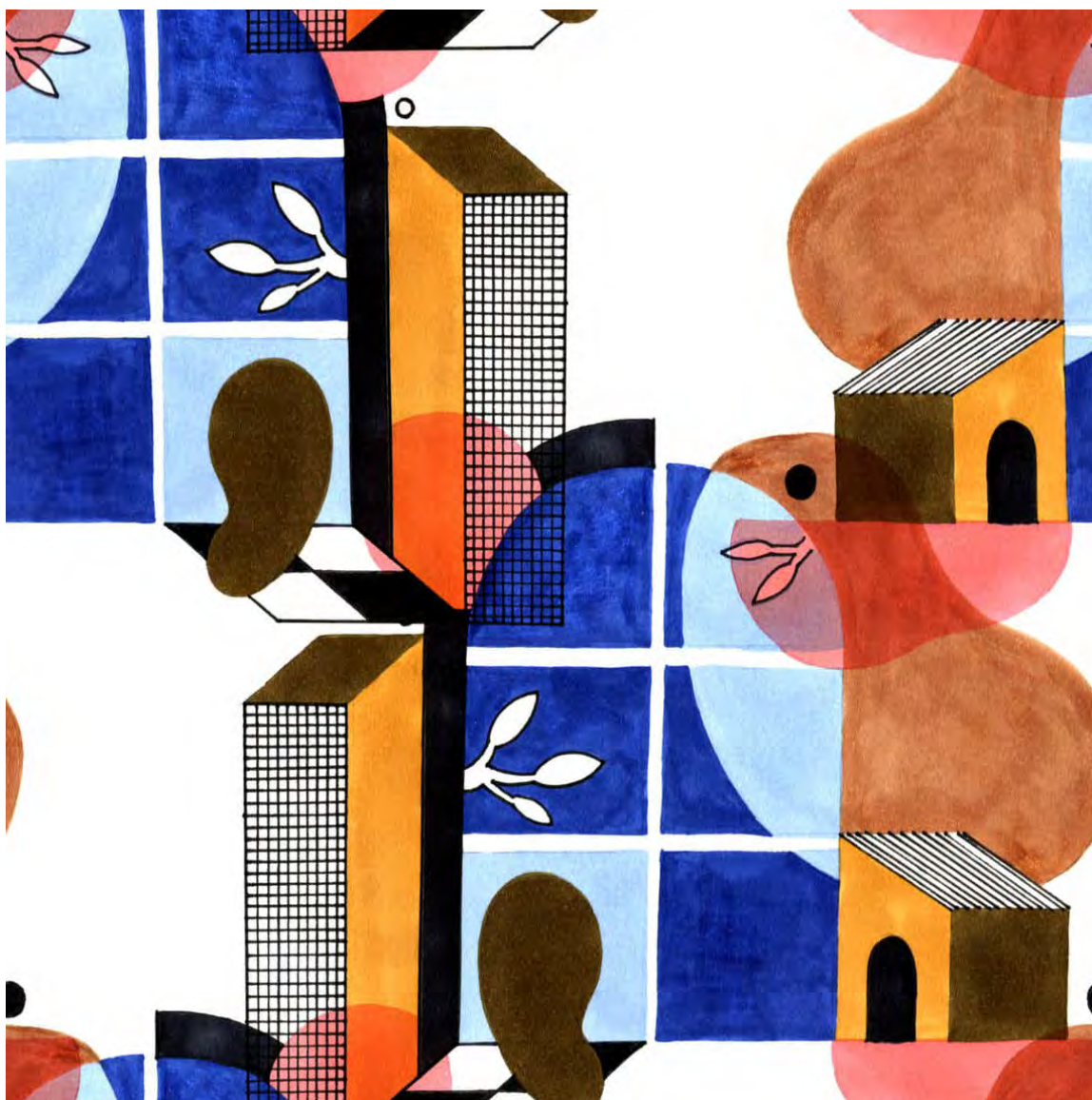
kép | [istockphoto.com](https://www.istockphoto.com)

Bacsák Dániel

A LÁTHATATLANOK 9.

ERÓSZ ÉS THANATOSZ

2022-07-29 | ESSZÉ

Bentlakásos pszichiátriai intézmények esetében hajlamosak lehetünk végletekben gondolkodni. Hihetjük azt, hogy az erőszak, beleértve annak minden formáját, így a szexuális abúzust is, mindennapos jelenség, akár csak egy börtönben, de azt is, hogy lakói aszexuális és érzelmileg sivár életet élnek, mert a gyógyszerek nemcsak a betegségük tüneteit, hanem a vágyaikat, az érzéseiket és a mélyben gyökerező ősi

ösztöneiket is csírájában elfojtják. A valóság azonban – akárcsak normálisnak vélt világunkban – valahol a két véglet között félúton helyezkedik el, **annak minden totális intézményekre jellemző sajátosságával** együtt.

*

Tisztelt Rendőruram!

Gréta vagyok a Szentgotthárdi Pszichiátriai Betegek Otthonából. Tudja, azért írok Önnek, mert kezdek belekeveredni az itteni alvilágba.

rendszeresen elkábítanak

Bár dolgozik nálunk két [sic!] kriminológus, az egyik a Dániel, akivel jó a viszonyom, de nem ért egyet velem, nem hiszi el, hogy engem rendszeresen elkábítanak vagy

leütnek, a padlás előtti lépcsőfordulóra felrángatnak és megerőszakolnak. Az elsőszámú gyanúsítottam Vili, de van három kerítőnője is. Régebben kábítószer kevertek az innivalómba, de az, aki azt beszerezte, **már késelésért ül a börtönben**. Egyébként az erőszak mindenki szeme láttára történik, szóval mindenki ludas itt. És nehogy azt higgye, hogy csak hüvelybe, hanem análisan is.

A másik problémám, hogy 34 éves vagyok (de huszonnégynek nézek ki), és már legalább a nyolcadik gyerekeket várom úgy, hogy elaltatnak és kiszedik belőlem, és utána jöhet a következő terhesség. Az ápolók és a nővérek ezt letagadják, hülyének néznek. Én nem akarok még egyszer teherbe esni, szeretnék lefogyni. De más lányokon és nőknél is látom, hogy terhesek.

Egyébként családi problémáim is vannak, családon belüli erőszak áldozata voltam, apám és anyám rendszeresen bántott (meg lehet keresni a békásmegyeri SZTK-ban a röntgenfelvételeket, mert látleletre nem volt pénzem), és akkor nézze meg, én vagyok itt. Anyám transzvesztita, apám fogyatékos. Őt a László alezredesnél egyszer már feljelentettem.

Üdvözlettel,

Gréta

Római vakáció

Gréta elsőszámú gyanúsítottja, a negyvenes éveiben járó Vili kétségkívül nem a szoci leggyámoltalanabb lakója, de szexuális erőszaktevésre aligha vetemedne. Hajléktalan volt, mielőtt Szentgotthárdra került, csak a bátyjával tartotta a kapcsolatot, aki egy ideig a gondnokságát is vállalta. Fülbevaló, hosszú haj, télen-nyáron viselt bőrkabát és acélbetétes bakancs különbözteti meg jól láthatóan lakótársaitól, no meg az, hogy a tisztálkodás nem tartozik a kedvenc elfoglaltságai közé. Egyik nyáron napokig kérlelte a személyzet, hogy menjen el fürödni – amikor végül beadta a derekát, abban sem volt sok köszönet, mivel dacból teljes menetfelszerelésben állt be a zuhany alá, az átázott ruháit pedig hagyta, hogy viselés közben száradjanak-áporodjanak meg. Makacs és lázadó, magának való, akinek mindig van egy utolsó, gunyoros szava. Egyszer a második emeletről minden előzmény nélkül kihajította a tévéjét, ehhez pedig mindössze annyi megjegyzést fűzött, nagy kár, hogy nem az orvosa fejére esett.

roncstársadalom

Vilit azonban még ezen nehezítő körülmények ellenére is megtalálta a szerelem az Otthonban. Ica kilencéves kislánya halála után került előbb több alkalommal kórházi pszichiátriai osztályra, végül Szentgotthárdra.

Két fia közül az egyik külföldre költözött, őt soha többet nem látta, a másik maga is az Otthon lakója, még sincs semmilyen kapcsolat közöttük. Vili és Ica megismerkedésének körülményeit homály fedi, de kapcsolatuk rövid idő alatt odáig fejlődött, hogy a város templomában összeházasodtak, amire – a helyiek emlékezete szerint – soha korábban nem volt még példa. Kétágyas szobába költözhettek, bekapcsolódtak az intézeti foglalkoztatásba, jövedelmüket közösen űzött kávé- és dohánykereskedelemmel egészítették ki. Utálták a bezártságot, igazságtalanságnak tartották, szabadságra vágytak, ezért a jó idő beköszöntével rendszeresen elszöktek. De nem néhány órára a városba, hanem külföldre, még hozzá hetekre, hónapokra – világot akartak látni. A legemlékezetesebb útjuk kétségkívül a római volt, az örök

városból képeslapon küldtek pikírt üdvözlőt a tartózkodási helyükről mit sem tudó idős pszichiáterüknek. Sosem maradtak azonban távol hat hónapnál tovább, ugyanis észben tartották, engedély nélküli eltávozás esetén ennyi idő után szűnik meg véglegesen és automatikusan a jogviszony, ami – kényszer ide vagy oda – nagy érték is lehet egy roncsársadalom telített ellátórendszerében. Persze az esetek többségében Viliék nem maguktól tértek haza, hanem mentők vagy rendőrök hozták őket vissza, mivel szökés esetén – ha az ellátott gondnokság alatt áll, azaz nem önként kérte az intézeti elhelyezését – hivatalból körözést kell kiadni.

Közösen átélt kalandjaik ellenére közel egyévtizednyi házasság után kapcsolatuk zátonyra futott. Ica fizikailag és mentálisan is egyre kevésbé volt képes a hosszú és illegális utazásokra, Vilit viszont továbbra is fűtötte a kalandvágy, ráadásul nem vetette meg az intézet más női lakóinak társaságát sem. Elváltak (amivel újfent beírták magukat az intézeti almanachba, ilyenre sem volt még példa), ezt követően pedig Vili már egymaga fedezte fel Európát: megjárta Hollandiát, Németországot, Ausztriában nyelvtanfolyamra is beiratkozott. A hideg őszi-téli hónapokban zsákszámba (szó szerint: egy öreg, kopott hátizsákban) szállította be lakótársainak az alkoholt, a kőfalon napjában kétszer-háromszor is átmászva, az így összegyűjtött pénzzel pedig menetrendszerűen meglépett minden tavasszal. Gábor, az igazgató egy reggeli jelentésen az aktuális szökését annyival kommentálta: mi ez, ha nem az életösztön legőszintébb megnyilvánulása, tulajdonképpen egyfajta sikerként is elkönnyelhetjük, hogy ennyi intézetben töltött év után is maradt még benne.

hallgatólagosan beleegyezett

Idővel Vili új kezelőorvost kapott, egy fiatal, progresszívebb nézeteket valló pszichiátert. Mivel ő pontosan tudta, hogy visszatartani úgysem lesz képes Vilit, hallgatólagosan beleegyezett az

engedély nélküli eltávozásába, két feltétellel: magával viszi és beszedi a gyógyszereit, visszatérte után pedig útibeszámolót tart itthon ragadt társainak.

Zuhanyrózsa

A levél szerzője, Gréta egy fiatal, paranoid skizofréniában szenvedő nő. Téveseszméi erotomán jellegűek, rendszeres megerőszkolásáról, képzelt szerelmekről, rákényszerített terhességekről, gyerekek elvételéről szólnak. Kamaszkorában diagnosztizálták nála a betegséget, aminek jellemzője, hogy minél korábban jelentkezik, általában annál súlyosabbak a tünetei – Grétának jól beállított gyógyszeres terápia mellett sincsenek teljesen tünetmentes időszakai, pszichoterápiás eszközökkel (például művészetterápiával) is nehezen megközelíthető. Családjával viharos a kapcsolata, de ez nem a levélben leírtakból fakad (azokra az állításokra legalábbis sosem találtunk bizonyítékokat), hanem paranoid

gondolkodásából, édesanyját és nővérét is beépítette az összeesküvéselméleteibe – meggyőződése szerint testvére gyerekeit valójában ő hozta világra, de anyja tevékeny közbenjárásával rögtön a szülések után elvették tőle az újszülötteket. Mindezek ellenére sokszor kap csomagot otthonról, elsősorban – mivel láncdohányos – nagymennyiségű cigarettát, testvére pedig időnként meglátogatja az intézetben.

Az, hogy nála is fiatalabb férfiként, ráadásul kriminológus munkakörben dolgoztam Szentgotthárdon, Gréta számára felhívás volt keringőre. Úgy érezhette, történetével és nőiségével képes lesz megragadni a figyelmemet, érdeklődést, empátiát és rokonszenvet ébreszteni bennem, így idővel, akár romantikus érzelmeket is táplálva iránta, védelmembe veszem majd, mint egy sötét hangulatú film noir magányos detektív hőse. Gyakran bejött az irodámba, hogy részletesen beszámoljon a szerelmi életéről, a fantáziáiról és a vágyairól, de még inkább arról, hogy újra és újra szexuális erőszak áldozatává válik, ami ellen az intézetben, bár mindenki tud róla, senki nem tesz semmit.

testük áruba bocsájtásával

Az Otthon rendjéért és a lakók biztonságáért is felelős szakemberként minden jelzést komolyan vettem, hiszen egy ekkora bentlakásos intézmény a kinti világ tükörmása – ami ott előfordulhat, azzal számolni kell az intézetben is. A lakók ugyanúgy, sőt a kötődés iránti különösen erős igényük miatt olykor még vehemensebben képesek szeretni, vágyakozni, megcsalni és meggyűlölni, az intimitás, a szex, a szerelem (akár azonos neműek között!) – és igen, **olykor a szexuális erőszak** és kihasználás is életük része, ahogy mindannyiunké az (lehet). Vannak olyan lakók, akik prostituáltak voltak korábban, és az intézetben, vagy éppen onnan kijárva, a kimenőjük alatt is tovább űzik a mesterségüket, és vannak, akik máshogyan nem tudnak a számukra felbecsülhetetlen értékű dohányhoz vagy kávéhoz hozzájutni, csak a testük áruba bocsájtásával – mint ahogy Gréta is. De óvatosan ítélkezzünk: amikor a város néhány polgára a kerítés résein keresztül veszi igénybe az Otthon lakóinak szexuális szolgáltatásait, a határok a kint és a bent, **a normalitás és az abnormalitás között** újfent elmosódnak.

A Gréta által elbeszélte esetekről viszont hamar nyilvánvalóvá vált számomra, hogy azok csak a képzeletében történtek meg. Igyekeztem a történeteit a realitással ütköztetni, például úgy, hogy egy-egy ilyen beszámoló után a kezelőorvosával egyetértésben nőgyógyászhoz küldtük kivizsgálásra. Ezek mindannyiszor negatív eredménnyel zárultak, se (eltitkolt) terhesség, se erőszak nyomát nem találták, Grétát azonban ez csak még jobban felhergelte, bevonva téveszmerendszerébe a

nőgyógyászt és engem is – ilyen az, amikor pszichotikus állapotban elvesz a realitáskontroll, a valóság észlelése nagymértékben torzul, a racionális érvek pedig már vajmi keveset nyomnak a latban.

Tapasztalatlanságomból fakadóan eltaktikáztam magam, a játszma részesévé váltam. Gréta egyre kritikátlanabb eszközökhöz nyúlt, hogy a bizonyítékok hiánya ellenére is fenntartsa a figyelmemet. Egy alkalommal rendkívül akkurátusan számolt be arról, beszélgetésünk előtt hogyan elégítette ki magát a zuhanyrózsával, mesélés közben

apró gombszemeivel fürkészsze arcom minden rezdülését, máskor pedig egy üres cigarettásdobozba gyűrt papírzsombokendőt adott át azért, hogy keressek rajta ondónyomokat, alátámasztva egy egészen friss, erőszakos aktus megtörténtét. Az ilyenkor mutatott higgadtnak tűnő tárgyilagosságom (amivel valójában az eszköztelenségemet lepleztem) dühítette, nemegyszer ajtókat csapkodva viharzott ki részlegünkről.

*

Nem sokkal Szentgotthárdról való távozásom előtt – amolyan utolsó ötletként – javasoltam Grétának, hogy mivel sem nyomozói szaktudással, sem hatáskörrel nem rendelkezem az általa kívánt vizsgálatok lefolytatáshoz, ráadásul hamarosan végleg elmegyek, ha gondolja, írjon inkább levelet a rendőrségnek. Így is tett, és természetesen azonnal megmutatta, többször kihangsúlyozva, reméli, nem sért meg azzal, hogy megemlített engem, de értsem meg, nem tehetett másképp. Megnyugtattam, emiatt egy percig se aggódjon, küldje csak el így, ahogy megírta.

kapott-e valaha választ

Sajnos sosem sikerült megnyugvást jelentő magyarázatokkal szolgálnom Gréta számára – azt pedig, hogy végül elküldte-e a levelet a rendőrségnek, és ha igen, kapott-e valaha választ rá, nem tudom. A lap aljára viszont odabiggyesztett még egy utóiratot: „Amúgy itt, Gotthárdon már nincsen boncolás, de amíg volt, idejártak alkatrészért.”

Élet- és halálöszön, teremtés és pusztítás – kéz a kézben, örök dialógusban.

folytatjuk

Az Otthon lakóinak nevét a szerző megváltoztatta.

kép | shutterstock.com